

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Pienten lasten kiusaaminen päiväkodissa henkilökunnan näkökulmasta

Mervi Heinonen

2018 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Mervi Heinonen
Sosionomi
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2018

Mervi Heinonen

Pienten lasten kiusaaminen päiväkodissa henkilökunnan näkökulmasta

Vuosi 2018

Sivumäärä

50

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli selvittää henkilökunnan kokemuksia ja näkemyksiä päiväkodissa tapahtuvasta lasten välisestä kiusaamisesta. Tavoitteena oli kerätä tietoa kiusaamisesta päiväkodissa - millaisia puuttumisen ja ennaltaehkäisyn keinoja on käytettävissä. Päiväkodeissa voi olla suuria eroja siinä, miten työntekijät käsittävät kiusaamisen varhaiskasvatuksessa. Mikäli kiusaamiseen ei puututa - lasta voidaan kiusata päiväkodista asti aina yläkouluun saakka lapsen kehitystä vahingoittavin seurauksin.

Käytin opinnäytetyössäni laadullista eli kvalitatiivista tutkimusmenetelmää ja aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelua. Järjestin haastattelut ryhmähaastattelun muodossa kahdena eri päivänä yhdessä Espoon kaupungin päiväkodissa. Ensimmäiseen haastatteluun osallistui kaksi lastentarhanopettajaa, ja toiseen haastatteluun osallistui yksi lastenhoitaja ja kaksi lastentarhanopettajaa. Lisäksi haastattelin varhaiskasvatuksen erityisopettajaa.

Haastattelujen perusteella voidaan todeta, että kiusaamista tapahtuu päiväkodissa. Päiväkodin työntekijöillä oli erilaisia näkemyksiä siitä - tapahtuuko kiusaamista tällä hetkellä. Henkilökunta käsitti kiusaamisen fyysisenä, psyykkisenä ja sanallisena toimintana. Menetelmiä kiusaamisen puuttumiseen ja ennaltaehkäisyyn oli käytössä. Ilmiön havaitsemista pidettiin haastavana. Haastateltavat kokivat kiusaamiseen puuttumisen välttämättömäksi ja osaksi heidän eettisiä arvoja.

Kiusaamisen piirteitä tunnistettiin, moni kuvaili kiusaamista systemaattiseksi toiminnaksi. Puuttumisen menetelminä tavallisimpia olivat suora puuttuminen, keskustelu ja anteeksi-pyyntö. Sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelua, ryhmän yhteisiä sääntöjä, luovia menetelmiä, pienryhmä toimintaa, aikuisen läsnäoloa ja lasten säännöllistä havainnointia pidettiin tärkeinä kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Myös lasten osallisuus ja vanhempien kanssa tehtävä kasvatusyhteistyö koettiin tärkeiksi kiusaamisen ehkäisyn lähtökohdiksi. Henkilökunta toivoi varhaiskasvatukseen lisää resursseja ja lisäkoulutusta.

Asiasanat: ennaltaehkäisy, kiusaaminen, kiusaaminen päiväkodissa, puuttuminen

Mervi Heinonen

The bullying of the small children from the educator's perspective

Year	2018	Pages	50
------	------	-------	----

The purpose of my thesis was to find out the experiences and the views on the staff of the bullying between the children. The goal was to get information about the bullying in the kindergarten -how does the intervention take place and what kind of methods are used in the prevention. In the kindergarten, there can be big differences in how the employees understand bullying. The child can be bullied all the way from the kindergarten up to the junior high school if bullying will not be noticed or no intervention takes place resulting in the most serious consequences for the child's development.

In my thesis I have used a qualitative research method, as a collection method I used theme interviews. I arranged the interviews in the two different days in the form of the group interview in one kindergarten of the town of Espoo. The first interview was attended by two kindergarten teachers and the second was attended two kindergarten teacher and one nanny. Furthermore, I interviewed the special teacher of the early childhood education.

Based on the interviews I can say that the bullying is taking place in the kindergarten. The staff of the kindergarten had different views of whether there is or isn't bullying at the moment. The staff assessed the bullying as physical, psychological and verbal actions. According to the interviewees' responses, one can say that ways to prevent and to intervene were found. The perception of the phenomenon was problematic. The interviewees regarded the intervention with the bullying as necessary and part of their ethical values.

The properties of the bullying were identified and many described bullying as systematic actions. As intervention methods - direct intervention, discussion and apology were amongst those most commonly used. The practice of social and emotional skills, the common rules of the group, creative methods were used as preventive methods in operations, the adult's presence and the children's regular observation. Also the children's involvement and educational cooperation with the parents were regarded as important starting points for the prevention of bullying. The staff hoped for more resources and additional education in the early childhood education.

Keywords: bullying, bullying in kindergarten, intervention, prevention,

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Varhaiskasvatus	7
2.1	Päiväkoti sosiaalisena ympäristönä	8
2.2	Kiusaamisen ehkäisyn lähtökohdat	10
3	Kiusaaminen	11
3.1	Kiusaamisen määritelmä	11
3.2	Kiusaamisen syyt	11
3.3	Kiusaamisen vaikutuksia	12
3.4	Kiusaaminen päiväkodissa	15
3.5	Kiusaamiseen liittyvät piirteet ja roolit	15
3.6	Kiusaamisen muodot	16
4	Keinot kiusaamisen vähentämiseen	16
4.1	Kiusaamisilmiön huomaaminen ja tunnistaminen	16
4.2	Kiusaamisen ehkäiseminen	18
4.3	Kiusaamiseen puuttuminen	19
4.4	Luovat menetelmät	20
4.5	Turvallinen ryhmä	20
4.6	Kasvatusyhteistyö	21
5	Vertaissuhdetaidot	22
5.1	Tunnetaidot	22
5.2	Sosioemotionaaliset taidot	23
5.3	Vuorovaikutustaidot	25
5.4	Minäkäsitys, itsetunto ja identiteetti	26
6	Aiemmat tutkimukset aiheesta	27
7	Opinnäytetyön tutkimuksellinen prosessi	28
7.1	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet	28
7.2	Tutkimusongelmat	29
7.3	Tutkimusmenetelmät ja aineiston keruu	29
7.4	Ryhmähaastattelujen toteutus	30
7.5	Aineiston analysointi ja tulkinta	32
8	Tutkimuksen tulokset teemoittain	33
8.1	Kiusaamisen määrittelemineen	33
8.1.1	Pienten lasten kiusaaminen	34
8.1.2	Kiusaamisen esiintyminen ja syyt	35
8.1.3	Kiusaamiseen liittyvät roolit	36
8.1.4	Kiusaamisen ja riitelyn ero	37

8.1.5	Kokemus sukupuolten välisistä eroista	37
8.2	Kiusaamiseen puuttuminen.....	38
8.2.1	Kiusaamistilanteisiin puuttuminen	39
8.2.2	Kokemus puuttumisen keinoista ja niiden riittävydestä	40
8.3	Kiusaamisen ehkäiseminen	41
8.3.1	Aikuisen rooli	42
8.3.2	Toimintamallit ja menetelmät.....	43
8.3.3	Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö	44
8.4	Varhaiskasvatuksen haasteet	44
9	Johtopäätökset	46
10	Pohdinta.....	48
	Kuviot	54
	Kuvio 1: Kiusaaminen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa	54
	Kuvio 2: Kiusaamisen tunnistamisen ja havainnoinnin malli	54
	Kuvio 3: Swot-analyysi	54
	Liitteet.....	55
	Liite 1: Saatekirje.....	55
	Liite 2: Esitietolomake	56
	Liite 3: Haastattelukysymykset.....	57

1 Johdanto

Suuntauduin opinnoissani lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen opintoihin, joten oli luonnollista, että opinnäytetyöni liittyi varhaiskasvatukseen tavalla tai toisella. Löysin sopivan aiheen opinnäytetyölleni viimeisestä työharjoittelupaikasta päiväkodissa - jossa kiusaaminen oli keskeinen ongelma. Kiinnostuin työharjoitteluni myötä erityisesti siitä, mitkä ovat päiväkodin henkilökunnan keinot puuttua kiusaamiseen ja ennaltaehkäistä sitä. Minulla on oma kokemus siitä, ettei kiusaamiseen ole aina helppoa puuttua, kun oma jaksaminen tai resurssit eivät riitä. Päiväkodeissa voi olla suuria eroja siinä, miten työntekijät käsittävät kiusaamisen varhaiskasvatuksessa. Yleiset säännöt kiusaamistilanteisiin ja niiden torjumiseksi voivat olla epäselvät.

Käsittelen tässä opinnäytetyössä 3-6-vuotiaiden lasten välistä kiusaamista ja sitä, miten henkilökunta tunnistaa kiusaamisilmiön. Opinnäytetyöni tavoitteena on herättää keskustelua, ja toimintaa kiusaamista vastaan. Lapsi aloittaa päivähoiton usein 3-vuotiaana ja alkaa harjoitella ryhmässä toimimista (3-4-vuotiaan sosiaalinen kehitys 2017). Perustelen tutkielmassani lasten iän rajausta siten, että alle 3-vuotiaiden lasten kiusaamista - siihen liittyvää käyttäytymistä ja reaktioita - on haastavaa tulkita. Alle 3-vuotiaiden lasten kiusaamisesta ei löydy luotettavaa tutkimusaineistoa jota voisin hyödyntää. Käsittelen aluksi teemaa pienten lasten välinen kiusaaminen ja myöhemmin esittelen laadullisen tutkimusprosessin. Tämä opinnäytetyö toteutui tutkimuksellisena, mutta tutkimus-käsitettä käytettäessä on muistettava, että kyseessä on ammattikorkeakoulun opinnäytetyö.

Toteutin tutkimusprosessin haastatteleamalla henkilökuntaa pienten lasten välisen kiusaamisen kokemuksista. Opinnäytetyöprosessin alettua etsin Pääkaupunkiseudulta yhteistyöpäiväkotiä, ja olin yhteydessä moniin päiväkoteihin, joista kerrottiin, ettei kiusaamisilmiö kosketa heitä: sillä heidän päiväkodissaan ei kiusata. Tämä herätti minussa ajatuksen, että eikö ilmiötä tunneta varhaiskasvatuksessa tarpeeksi, kun sain monelta päiväkodilta samanlaisen vastaanoton. Olen monesti kuullut, että jokaisessa päiväkodissa ilmenee kiusaamista, oli se sitten lievempää tai vakavampaa. Onko päiväkodissa tapahtuva kiusaamiseen puuttuminen sen varassa - miten aikuinen itse käsittää ilmiön? Kiusaamisella on pitkäaikaisia haitallisia vaikutuksia yksilön hyvinvointiin, siksi siihen tulisi puuttua heti päiväkodissa. Puututaanko kiusaamiseen todella vai ummistetaanko siltä silmät? Kiusaaminen on niin kauan ajankohtainen, kun sitä tapahtuu.

2 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksesta on tullut tärkeä osa lapsen elämää - sillä on myönteisiä vaikutuksia sekä yksilöille, että yhteiskunnalle. Varhaislapsuus on kehityksen ja oppimisen aikaa, sillä keskeiset kehitykselliset muutokset tapahtuvat jo ennen kouluikää. Se, mitä lasten elämässä tapah-

tuu tuona aikana, on merkittävää heidän senhetkisen - että tulevan elämänsä kannalta. Päiväkoti yhteisössä lapsille merkittäviä asioita ovat kaverisuhteiden kehittyminen, leikkiminen sekä aktiivinen ja liikunnallinen toiminta. Osallistumisen on todettu edistävän kouluvalmiutta ja myöhempää menestystä koulutaipaleella. Varhaiskasvatuksella on myönteisiä vaikutuksia myös lasten sosiaalisten taitojen kehittymiseen. Varhaiskasvatuksen on huomattu lisäävän lasten itsenäisyyttä, mukautuvaisuutta, keskittymiskykyä, yhteistyötaitoja sekä positiivista oppimiseen suuntautuneisuutta. (Karila 2016, 4-5.)

Varhaiskasvatus on lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävää ja syrjäytymistä ehkäisevää palvelua. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot tukevat lasten osallisuutta sekä aktiivista osaa yhteiskunnassa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2017, 14.) Varhaiskasvatus on osa lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista sekä hyvinvointia. Varhaiskasvatusta voidaan järjestää päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai toisenlaisena varhaiskasvatuksena kuten esimerkiksi kerho- ja leikkitoimintana. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2017.)

Hyvä ja laadukas varhaiskasvatus edellyttää tietämystä ja näkemystä siitä, miksi ja miten varhaiskasvatusta toteutetaan. Teknologia on väistämättä osa tulevaisuuden koulutusta ja työelämää. Empatia ja arkipäiväisten ongelmien ratkaisut ovat yhä keskeisemmässä asemassa tulevaisuudessa. Myös onnellisuuden ja hyvinvoinnin tukeminen on keskeinen kehittämistarve. Opetushallituksen tulevaisuusraportissa (2010) korostetaan ajattelemisen taitojen, luovuuden, kriittisen ajattelun, ongelmanratkaisun ja päätöksenteon sekä oppimisen merkitystä. Tulevaisuuden haasteita ovat yhteistyötaidot ja kommunikointi toisten kanssa sekä kriittinen media-lukutaito. (Hujala & Turja 2017, 10-11.)

2.1 Päiväkoti sosiaalisena ympäristönä

Päiväkoti on yksi lapsuuden merkittävimmistä yhteisöistä. Lapset saavat kokemuksen siitä; miten yhteisön jäsenyys saadaan, mitä yhteisö tarkoittaa sekä millaisia edellytyksiä tai haasteita yhteisössä ilmenee. Lapset harjoittelevat yhteisöissä tärkeitä sosiaalisia taitoja, kuten jakamista, ystävällisyyttä, itsensä ilmaisemista ja vuorovaikutustaitoja. Vertaissuhteet ja sosiaalisten taitojen osaaminen ovat tärkeä osa lapsen elämää. Vertaissuhteet vaikuttavat merkittäväällä tavalla lasten kasvuun ja kehitykseen. Päiväkodissa yhdessä toimiminen saavat aikaan onnistumisen, ilon ja yhteenkuulumisen tuntemuksia. Myönteisten tuntemusten lisäksi vertaissuhteet aiheuttavat ristiriitoja, jotka selvittämättöminä voivat vaarantaa lasten tasa-painoisen kehityksen. (Kasvatusvuorovaikutus 2006, 149.)

Minulla on oma kokemus siitä, että kehittämisen lisäksi päiväkotitoiminta myös kuormittaa lapsia. Isoissa ryhmissä lasten sosiaaliset taidot ovat koetuksella. Useimmat lapset joutuvat ponnistelemaan, pärjätäkseen suuressa lapsiryhmässä muiden kanssa. Lapset joutuvat kilpailemaan

aikuisen huomiosta, jotkut lapset saattavat käyttää selviytymiskeinona muiden lasten kiusaamista. Itse työskentelin ryhmässä, jossa eräs lapsi päivittäin kiusasi muita lapsia -jotta pääsisi aikuisen syliin rauhoittumaan. Päiväkodissa työskennellessäni huomasin, että jotkut lapset kiusaavat, koska he hakevat aikuisen huomiota, ovat turhautuneita tai heillä on kotona sellaiset olosuhteet minkä takia kiusaavat.

Sosiaaliset yhteisöt ovat merkittävä tekijä ihmisen elämässä - ne pidentävät elinikää ja parantavat elämänlaatua. Sosiaalinen syrjäytyminen, kuten epäreilu, epätasa-arvoinen kohtelu tai ryhmästä erottaminen, voivat näkyä jopa samanlaisina reaktioina aivoissa kuin fyysinen kipu. Sitä vastoin turvallinen vuorovaikutus helpottaa oppimista (Wilkinson & Pickett 2010; Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 9). Lasten ryhmäkäyttäytymisen perussääntöjen ja taitojen harjoittelu riittävän varhaisessa vaiheessa on tärkeää, yhteisön jäsenenä pysymisen mahdollistamisen näkökulmasta. Ryhmässä koetaan erilaisia tunnetiloja, positiivisten tunteiden lisäksi lasten on tärkeä oppia kohtaamaan negatiivisia tunteita, kuten häpeää ja surua. (Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 9.)

Yhteisöllisyyden tunnetta tulisi alkaa rakentaa mahdollisimman varhain. Viime aikojen tutkimukset osoittavat, että esimerkiksi syrjäytyminen ja kiusaaminen ovat osa pienten lasten elämää. Yhteisöllisyys on ihmisten tunnekokemukseen perustuvaa, mutta siihen liittyy myös tiettyjen taitojen - kuten yhteisön ja ryhmän rakentamisen ja niiden toiminnan edistämisen oppiminen. (Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 23.) Osallisuus liittyy vahvasti yhteisöllisyyteen. Lasten yksilöllisyyden sijaan varhaiskasvatuksessa korostetaan yhä enemmän ryhmän jäsenyyttä ja yhteistä toimintaa - sekä lapsiryhmässä, että aikuisten ja lasten kesken. Stenvallin ja Seppälän (2008) selvityksen mukaan osallisuus miellettiin varhaiskasvattajien keskuudessa usein pelkäsi lasten osallistumiseksi ja aktiivisuudeksi ilman yhteisöllisyyttä, johon liittyisi lasten ja aikuisten tasavertaista toimintaa ja neuvottelua. Osallisuuden käsite voi saada erilaisia merkityksiä sen käyttöyhteyden mukaan. Hillin ym. (2004) mukaan osallisuus on yhdistetty sosiaalisen syrjäytymisen ja moninaisen osattomaksi jäämisen ehkäisyyn sekä yhteisön pyrkimykseen ottaa kaikki jäsenensä tasavertaisesti osaksi yhteisöä. (Hujala & Turja 2011, 46.)

Kasvuympäristön tehtävänä on rohkaista lapsia vuorovaikutukseen toistensa kanssa ja samalla mahdollistaa lapsen vetäytyminen omiin oloihinsa silloin, kun hän sitä tarvitsee. Lapset, joilla on heikommat vuorovaikutustaidot, jäävät usein syrjään, jos he eivät saa tukea aikuisilta sosiaaliseen kanssakäymiseen. Pienryhmissä lasten on helpompi kommunikoida sekä toisten lasten, että aikuisten kanssa. (Vilén 2006, 213.) Lapsen sosiaalisten vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta pienryhmät luovat ihanteelliset olosuhteet. Pienryhmätoiminnassa lapsi pystytään huomioimaan paremmin ja lapsi saa äänensä kuuluviin (Hujala & Turja 2017, 273). Minulla on kokemusta siitä, että jakamalla lapsia pienryhmiin - myös ujommat lapset saavat mahdollisuuden olla osallisena ja näyttää rohkeammin omia taitojaan. Aikuinen

pystyy olemaan paremmin läsnä ja havainnoimaan lapsiryhmää. Pienryhmätoiminnasta on ollut myös apua kiusaamisen ja levottoman käyttäytymisen ehkäisemisessä. Kiusaamisen ehkäisy perustuu pienryhmätoimintaan - aikuisella on mahdollisuus havainnoida, osallistua sekä ymmärtää lasten sosiaalisia suhteita siten, että kiusaamiseen on helpompi puuttua (Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa 2010, 60).

2.2 Kiusaamisen ehkäisyn lähtökohdat

Varhaiskasvatuksen arvopohja perustuu lasten oikeuksien yleissopimukseen. YK:n lasten oikeuksien sopimuksen artiklassa 2 sanotaan, että kaikilla lapsilla on samat oikeudet, he ovat samanarvoisia, eikä ketään saa syrjiä. Artiklassa 19 todetaan myös, että lapsella on oikeus suojaan fyysisistä ja psyykkistä väkivaltaa vastaan. Artiklassa 31 korostetaan lapsen oikeutta leikkiin, lepoon ja vapaa-aikaan (YK 1998/2010). Perusopetuslaki (628/1998, 29§) sekä perusopetuksen valtakunnallinen opetussuunnitelma edellyttävät, että kouluissa laaditaan suunnitelma kiusaamisen ehkäisemiseksi ja kiusaamistilanteisiin puuttumiseksi.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatukseen perustuva Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja varhaiskasvatusta toteutetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa erityisesti varhaiskasvatuslaki, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista. Esiopetus, jota säätelee perusopetuslaki, on osa varhaiskasvatusta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2017, 8.)

Kiusaaminen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa

- Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta.
- Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan.
- Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää.
- Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti.
- Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti.
- Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltatilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja.

Kuvio 1: Kiusaaminen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2017, 31).

3 Kiusaaminen

Kiusaamisesta tulee itselleni ensimmäisenä mieleen koulukiusaaminen - osalla on varmasti jonkinlainen muisto lapsuudesta - jonkinlaisista kiusaamisen kokemuksista tuolloin. Oma kiusaamiskokemus ja muisto ovat ala-asteelta. Koulutaksin pojat haukkuivat muun muassa vanhempieni taloa roskakasaksi. Kyseessä oli vanha peltinen autotalli - muuten vanhempieni talo oli viihtyisä valkoinen omakotitalo. Sanomalla takaisin kiusaajilleni ja näyttämällä itsevarmuutta kiusaaminen loppui omalla kohdallani. Kokemukseni oli silti erittäin pelottava ja ahdistava - vaikka minua kiusattiin vain muutaman kerran.

Ajatus siitä, että joitain lapsia kiusataan päiväkodista yläasteelle tai lukioon asti tuntuu erittäin ikävältä. Kiusaamisen uhriksi joutuminen on aina traumaattista. Kiusaamisella voi olla erittäin vakavat seuraukset, tiedän tapauksia joissa uhri ei ole löytänyt muuta selviytymiskeinoa kuin oman hengen riistämisen. Tulen käsittelemään kiusaamisen vaikutuksia - miksi on erityisen tärkeää puuttua kiusaamiseen jo varhain. Kiusaaminen on varmasti jossain määrin opittua, eikä kukaan synny kiusaajaksi (Repo 2015, 9). Kiusaaminen on vallankäyttöä ja kiusaaminen poistaa osaksi epävarmuuden tunnetta mitä kiusaaja muilta piilottelee.

3.1 Kiusaamisen määritelmä

Kiusaamisen tutkimisen edelläkävijä Dan Olweus (1973) määrittelee kiusaamisen toistuviksi negatiivisiksi teoiksi tietyn ajan sisällä, jossa yksi tai useampi henkilö kohdistaa kiusaamisen kiusattuun henkilöön. Professori Christina Salmivallin mukaan kiusaaminen on pahan mielen aiheuttamista toistuvasti samalle oppilaalle, tilanteissa joissa kiusaamista vastaan on vaikea puolustautua. (Repo 2015, 38-39.)

Kiusaaminen voidaan käsittää monella tavalla, ja siitä on olemassa erilaisia määritelmiä. Koulukiusaamisella tarkoitetaan sitä, että oppilas joutuu yhden tai useamman oppilaan toistuvan loukkaamisen, vahingoittamisen tai syrjimisen kohteeksi pystymättä puolustautumaan. Kiusaaminen voi olla tönimistä, lyömistä, haukkumista, pilkkaamista ja yksin jättämistä. Kiusaaminen on toimintaa, jonka tarkoituksena on toisen vahingoittaminen tai loukkaaminen. Kiusaaminen ilmenee usein kiusatun ulkopuolelle jättämisenä ryhmän sosiaalisista tilanteista. Kiusaamistilanne ei ole koskaan tasa-arvoinen, kiusattu on alakynnessä ja puolustuskyvytön suhteessa kiusaajaan. Riidat ja erimielisyydet eroavat kiusaamisesta siinä, että ne ovat usein hetkellisiä, eikä niiden kohteeksi joudu jatkuvasti yksi ja sama lapsi. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2017.)

3.2 Kiusaamisen syyt

Kiusaamalla kiusaaja hakee asemaa ryhmässä, luokassa tai koulussa. Kiusaamisen taustalla voi olla yksin jäämisen pelko. Kiusaaminen vahvistaa kiusaajaryhmää pysymään yhdessä, kun he

puhuvat ja pitävät hauskaa kiusatun kustannuksella. Kiusaaminen ikään kuin raamittaa sosiaaliset tilanteet ja antaa niille sisällön. Kiusaamiseen sisältyy myös pelkoa siitä, että kiusaajat joutuisivat itse kiusatuiksi, mikä osaltaan pitää kiusaajaryhmän koossa. Kiusaamisen taustalla voi olla myös kiusaajan kokemus tai pelko siitä, että häntä ei hyväksytä tai arvosteta yhteisössä. Kiusaaminen on kiusaajalle keino hankkia yhteisön hyväksyntää ja tietty asema ryhmässä. (Hamarus 2012, 43).

Aivan tavallinen lapsi voi olla kiusaaja tai kiusattu. Suomessa ja muualla maailmassa on tehty tutkimusta siitä olisiko kiusaajalla jokin erityinen piirre, josta heidät voisi tunnistaa jo etukäteen. Filosofian maisteri ja kasvatustieteiden tohtori Päivi Hamarus tarkasteli väitöstutkimuksessaan (2006) koulukiusaamisen syitä. Hamaruksen (2006) tutkimusaineistoon viitaten kiusaamisen syitä olivat muun muassa: että kiusattu oli liian laiha, liian lihava, liian köyhä, liian varakas, liian hyvä koulussa tai liian huono koulussa, perheellä oli väärän värinen auto tai kiusatulla oli väärät harrastukset. Kiusaamisen syyille yhteistä oli, että piirteet liittyivät kulttuuriin arvostuksiin: ulkonäköön tai käyttäytymiseen, sairauteen tai vammaan, etnisyyteen, uskontoon tai maailmankatsomukseen, sukupuoliseen suuntautumiseen, koulumenestykseen liittyviin ominaisuuksiin, noloihin tapahtumiin tai perheeseen liittyviin ominaisuuksiin. Hamaruksen tutkimusaineiston perusteella voidaan sanoa, että kiusaamisen syy voi olla mikä tahansa sillä kiusaamisen syytä ei aina osattu sanoa, mutta se on helpointa aiheuttaa yhteiskunnan luomiin ihanteisiin. (Hamarus 2012, 44.)

3.3 Kiusaamisen vaikutuksia

Kiusaamisella on paljon huonoja ja kauaskantoisia seurauksia, jotka vaikuttavat negatiivisesti lapsen minäkuvan kehittymiseen, identiteettiin ja lapsen sosiaalisten suhteiden solmimiseen tulevaisuudessa. Lapsi voi omaksua, että kiusaaminen kuuluu elämään kokiessaan kiusaamista varhain. Kiusaaminen vaikuttaa lapsen identiteetin muodostumiseen siten, että lapsi kokee kiusaamisen olevansa osa häntä - kiusaamiskierteestä irrottautuminen on lapselle myöhemmin erittäin vaikeaa. (Repo 2015, 14-15.) Kiusaaminen vaikuttaa kielteisesti myös lapsiryhmään, missä kiusaamista tapahtuu. Kiusaaminen vaurioittaa sekä uhrin, että kiusaajan vertaissuhteita pitkäkestoisesti ja vaikeuttaa myöhemmin elämässä liittymistä uusiin vertaisryhmiin (Pörhölä 2008). Kiusatuilla on todettu olevan heikompi itsetunto, masentuneisuutta, ahdistusta ja jopa itsetuhoisia ajatuksia. Kiusaajilla on lisääntynyt riski tehdä rikoksia myöhemmin elämässään tai jatkaa kiusaamista aikuisiällä, jos kukaan ei puutu negatiiviseen käytökseen. (Sourander ym. 2009; Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa 2010,1.)

Kiusaaminen vaikuttaa aina yksilöön tavalla tai toisella. Kiusaaja oppii kiusatessaan tietyn mallin toimia yhteisössä. Roolit ovat usein pysyviä, ja kiusaajasta saattaa tulla myös työpaikkansa kiusaaja. Kun tällainen henkilö on johtavassa asemassa, hän voi kiusata myös hallinnol-

lisiin keinoin. Työpaikkakiusaamisella on mittavat negatiiviset vaikutukset työyhteisön hyvinvointiin ja henkilöstön sairauspoissaoloihin. Mikäli kiusaamiseen ei puututa, toiminta opettaa kiusaamista sivusta seuranneille: epäoikeudenmukainen kohtelu on joidenkin kohdalla sallittua ja oikein. Pelko asettaa sivustaseuraajat hankalaan tilanteeseen, he haluaisivat puuttua, mutta eivät uskalla. Syyllinen olo voi säilyä muistissa pitkälle aikuisuuteen. (Hamarus 2008, 78-79.)

Kiusaaminen vaikuttaa tunnetusti eniten kiusattuun. Eräässä kansainvälisessä sairaalatutkimuksessa tutkittiin psyykkisistä sairauksista kärsivien trauma ja niiden alkuperää. Skitsofreniaa sairastavien taustalta löytyi joko seksuaalista, fyysistä tai psyykkistä väkivaltaa 30-80 prosenttia tapauksista. Sairaalatutkimukseen osallistuvien tapauksiin liittyi 69 prosenttia seksuaalista, fyysistä tai psyykkistä väkivaltaa, johon myös koulukiusaaminen lasketaan. Pitkään jatkunut kiusaaminen aiheuttaa henkisiä vaurioita: nämä voivat tulla myöhemminkin esiin. Sairaalahoidot, terapiakäynnit, sairauslomien ja työkyvyttömyyseläke ovat kalliita laskuja kiusaamisesta. On siis kysymys vakavasta ongelmasta, jonka jälkilaskut tulevat yksilöiden kautta yhteiskunnalle kalliiksi. (Hamarus 2008, 79-80.)

Kiusaaminen voi vaikuttaa myös kiusatun opiskeluun ja ammatinvalintaan - kiusattu saattaa välttää sellaisia opintoja joihin kiusaaja osallistuu. Kiusaaminen vaikuttaa merkittävästi myös koko yhteisöön. Kiusaamiseen perustuvassa pelon ilmapiirissä luovuus ja itseilmaisuus katoavat - ilmiö pakottaa oppilaat tavoittelemaan samanlaisuutta. Kiusaava yhteisö voi olla näennäisesti yhtenäinen, mutta sen yhteisöllisyys ei ole ryhmää tukevaa vaan rikkinäistä. Kiusaamisen varaan rakentunut yhteisö perustuu pelolle ja vallan väärinkäyttämälle. Kouluun meneminen ja oppiminen tuntuvat epämiellyttävältä. Poissaolojen vuoksi oppilas jää jälkeen ja joutuu oppimisvaikeuksiin. Panostamalla turvalliseen oppimisympäristön luomiseen voimme vaikuttaa kehitykseen, jolla on myönteiset seuraukset. (Hamarus 2008, 75-80.)

Amanda Pietikäinen julkaisi vuonna 2017 opinnäytetyön ja kirjan; ”Kirjeitä kiusaajille”, joka on toteutettu yhteistyössä Kiusaamista vastaan ry:n ja Laurea-ammattikorkeakoulun kanssa. Kirjeet ovat anonymien kiusaamisen uhriksi joutuneiden henkilöiden kirjoittamia, jotka kirjoittavat kirjeensä kiusaajilleen. Lainasin sitaatteja Amanda Pietikäisen teoksesta - joissa kiusaamisen uhriksi joutuneet henkilöt kertovat kokemuksiaan siitä, miten kiusaaminen on vaikuttanut- ja yhä vaikuttaa - heidän elämäänsä. Sitaateissa tulee esille se julmuus ja raakuus, mitä kiusaaminen voi pahimmillaan olla. Olen tiivistänyt sitaatteja ottamalla niistä vain osia, jotta opinnäytetyöni pysyisi eheänä kokonaisuutena - sitaateista kuitenkin välittyä niiden keskeinen sanoma.

”Minua oli hakattu, potkittu, nolattu julkisesti, syrjitty, kuristettu, pahoinpidelty, haukuttu vahinkolapseksi ja sanottu, että minulla ei ole elämää. Kuudennella luokalla olin lähellä tappa itseni, mutta tajusin, että en saa antaa kiusaamisen lannistaa minua.” (Pietikäinen 2017, 13.)

”Kiusaajat kiusasivat koulussa ja vapaa-ajalla esim. tekstareilla. Kiusaaminen oli vain haukkumista ja syrjimistä. Tunsin usein tulleen hylätyksi. Muistelen ettei yksikään opettaja ainakaan puuttunut tunnilla haukkumiseen, siihen mikä oli ns. sitä näkyvää kiusaamista. Se taisi olla niin epäselvää opettajien näkökulmasta, etteivät he huomanneet tai tajunneet, kun nuoret osaavat tehdä sen niin salakavalasti piilossa.” (Pietikäinen 2017, 8.)

”Minua ohjeistettiin aina olla välittämättä siitä, mitä sanotte. Mutta eihän se tepsii, tekin tiedätte sen. En uskaltanut oikein kertoa kenellekään kiusaamisesta, koska ajattelin, että se pahenee. Minut leimataan vielä kantelijaksi kaiken muun lisäksi.” (Pietikäinen 2017, 27.)

”Haaveilen siitä, että jos joskus sattuisin törmäämään lukuisiin kiusaajiini. Sanoisin heille, että he ovat pilanneet elämäni. Haluan heidän tietävän, että he ovat syy, miksi yritin tappaa itseni. Joten kiusaajat: onneksi olkoon. Pääsitte tavoitteeseenne. Olen nyt tarpeeksi murjottu. En pysty enää normaaliin elämään. Olisi hienoa, jos tässä olisi joku inspiroiva opetus. Älä koskaan anna periksi Ei ole. Kiusaajat voittivat.” (Pietikäinen 2017, 32.)

”Tiedättekö mitä aiheutitte minulle? Tuli halu kuolla, satuttaa itseään, näännyttää ja rääkätä itsensä hengiltä. Syömishäiriöönhän sairastuin peruskoulun viimeisellä luokalla. Yhä tänä päivänäkin joudun taistelemaan sen kanssa. Tänä päivänäkin en osaa arvostaa itseäni. Toisia kyllä. Olen elänyt parisuheteissa, jossa minua lyödään ja paikotaan päin seinää. Miksikö? Koska te, rakkaat kiusaajat, opettitte minulle, että minussa ei ole mitään, mitä pitäisi arvostaa. Olen vain ruma ja lihava. Ei kai sellainen ihminen arvostusta tarvitse.” (Pietikäinen 2017, 46.)

”Kiusaaminen. Mustasukkaisuus, katkeruus, kateellisuus. Aivan sama missä tai minkä ikäinen, päiväkodissa, koulussa, työpaikoilla, kotona - aina joku joutuu kiusaamisen kohteeksi. Milloin mistäkin syystä - vääränlaiset vaatteet, ulkonäkö, etninen tausta, räväkämpi tai hiljaisempi persoona, menestyneisyys, sairaus, erilainen harrastus, listaa voisi jatkaa, vaikka kuinka pitkälle. Vuosia ajattelin, että minussa on jotain vikaa, olen vääränlainen. Syitä miksi koin tulevani kiusatuksi oli monia - ihonvärini, tukevahko ulkonäköni - kaikki mitä tein tuntui olevan jotenkin väärin. Harvoin sitä kuitenkaan saa selville mikä on se syy ja motiivi toisen kiusaamiselle, minä en ainakaan saanut.” (Pietikäinen 2017, 65.)

Pietikäinen esitteli teoksessaan kiusattujen kuvailemia kokemuksia, joista valitsin opinnäyte-työhöni vain muutaman. Kiusaaminen oli vaikuttanut vahingollisesti henkilön ihmisarvoon, minäkäsitykseen, itsetuntoon, elämäntapoihin, sosiaalisiin suhteisiin, koulumenetykseen, lapsuuteen ja elämän myönteisyyteen. Kiusatut kokivat olevansa: puutteellisia, ei rakastettuja, ruma, lyötyjä, mitättömiä ja huonoja yksilöitä jotka eivät kelpaa kenellekään. Kiusatut pohtivat kirjeissään, minkä vuoksi opettajat tai rehtori eivät puuttuneet suoraan kiusaamiseen. Kiusatut myös totesivat, että ehkä tilanteet tapahtuivat aikuisilta piilossa, minkä vuoksi osattu puuttua. Kiusatut kokivat itsensä vielä huonommiksi - mikäli he kertoisivat kiusaamisesta opettajalle, vanhemmille tai muille aikuisille. Kiusatut kokivat että, heiltä viedään loputkin rippeet ihmisarvosta, mikäli he kertovat olevansa kiusaamisen uhreja. Kiusaamisella on mittavat vaikutukset uhrin elämään vielä vuosienkin jälkeen. On valitettavaa, että jotkut menettävät koko lapsuutensa pelolle ja itseinholle.

3.4 Kiusaaminen päiväkodissa

Norjassa on tehty tutkimusta pienten lasten välisestä kiusaamisesta - tutkimuksen mukaan kiusaaminen on ristiriitainen ja hieman vältelty aihe, kun kysymyksessä on alle kouluikäinen lapsi. Helgesenin tutkimusten (2006, 2010) tulokset osoittavat, että päiväkodin henkilökunta on jossain määrin haluton havaitsemaan ilmiötä - että myös pienet lapset voivat kiusata toisiaan. Ruotsissa päiväkotit ja esikoulu ovat lain mukaan velvollisia laatimaan tasavertaisen kohtelun suunnitelman syrjinnän ja kiusaamisen ehkäisemiseksi. Suomessa on vastikään viime vuosina havahduttu ilmiöön kiusaaminen päiväkodissa. (Helgesen, M. 2010; Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa 2010, 3.)

Päiväkodissa tapahtuvan kiusaamisen määrittelyminen on usein haastavaa. Ihmisillä voi olla useita erilaisia näkemyksiä siitä mikä on kiusaamista. Erilaiset käsitykset kiusaamisesta voivat johtua esimerkiksi siitä, onko ihminen itse kokenut kiusaamista lapsuudessaan. Päiväkodissa tapahtuvan kiusaamisen on todettu muistuttavan koulukiusaamista. Aiemmat kiusaamisesta tehdyt tutkimukset ovat liittyneet suurimmaksi osaksi koulukiusaamiseen tai työpaikkakiusaamiseen, joten päiväkotikiusaamisen määritelmää on tarkasteltu aiemmin mainittujen tutkimusten pohjalta. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 3.)

Pienten lasten parissa kiusaamisen määrittelyä sekä tunnistamista vaikeuttaa kiusaaminen-sanan vaihteleva käyttötarkoitus. Päiväkodissa lapset saattavat kutsua monia erilaisia asioita kiusaamiseksi. Pienten lasten voi olla myös vaikea ilmaista tuntemuksiaan ja kokemuksiaan niiden oikeilla nimillä. Kiusaamista määriteltäessä lapsen oman kokemuksen perusteella, tulee huomioida, että lapselta voivat puuttua oikeat sanat kertoa kokemuksista, ja mitä tahansa tekoa voidaan kutsua kiusaamiseksi, hampaiden pesusta alkaen. (Repo 2015, 40.)

3.5 Kiusaamiseen liittyvät piirteet ja roolit

Kiusaamiseen liittyy erilaisia ilmiöitä ja rooleja, Christina Salmivalli (1998) lähestyy kiusaamista ryhmädynaamisena ilmiönä. Hänen mukaansa kiusaaminen ei tapahdu vain kiusatun ja kiusaajan välillä vaan kaikilla ryhmän oppilaille on rooli kiusaamisprosessissa. Lapsi ei itse valitse rooliaan vaan ryhmä määrittelee sen hänelle. Roolien jako syntyy ryhmän odotusten ja tarpeiden mukaan, eikä oppilaiden persoonallisten piirteiden perusteella. (Kirves & Stoor-Genner 2010, 4-5.)

Kiusaamisessa on uhrin ja kiusaajan lisäksi avustajan, vahvistajan, puolustajan ja ulkopuolisen roolit. Yksittäinen oppilas alkaa käyttäytyä hänelle annetun roolin vaatimusten mukaisesti. Nämä roolit ovat suhteellisen pysyviä - avustaja osallistuu kiusaamiseen sekä tukee ja auttaa kiusaajaa. Vahvistaja ylläpitää kiusaamista esimerkiksi nauramalla tai katsomalla vierestä. Puolustaja asettautuu uhrin puolelle ja pyrkii lopettamaan kiusaamisen. Ulkopuolisen roolissa

oleva ei halua sekaantua kiusaamiseen. Vaikka yksilötasolla lapset tietävät kiusaamisen olevan väärin - he eivät välttämättä aina puutu siihen. Lapset toimivat ryhmän epävirallisten normien mukaisesti, mikä ylläpitää kiusaamista. (Kirves & Stoor-Genner 2010, 4-5.)

3.6 Kiusaamisen muodot

Useat tutkijat jakavat kiusaamisen muodot epäsuoraan ja suoraan kiusaamiseen (Salmivalli 1998). Suoraa kiusaamista ovat suorat hyökkäykset, kuten potkiminen, lyöminen, uhrin tavaroiden vieminen, uhkailu ja nimittely. Epäsuoraa kiusaamista ovat - juurujen levittäminen, valehtelu, toisen selän takana puhuminen ja toisen tahallinen sulkeminen pois ryhmästä. Epäsuora kiusaaminen kohdistuu toisen kaverisuhteiden pilaamiseen, lopulta kiusattu eristetään ja suljetaan pois yhteisöstä. (Crick, Casas & Ku 1999; Kirves & Stoor-Genner 2010, 4.)

Kiusaaminen voidaan jakaa fyysiseen, psyykkiseen ja sanalliseen kiusaamiseen. Psyykkisellä kiusaamisella tarkoitetaan sosiaalista ja vuorovaikutuksellista eristämistä, jolloin uhria kohdellaan kuin häntä ei olisi. Kiusatulle käännetään selkä, eikä vastata silloin kun kiusattu puhuu. Psyykkistä kiusaamista on myös ulkopuolelle jättäminen. Fyysinen kiusaaminen on fyysistä väkivaltaa - kuten lyöminen, hakkaaminen tai kiusatun omaisuuden kuten tavaroiden rikkomista tai piilottamista. Sanallinen kiusaaminen on nimittelyä, juurujen levittämistä, haukkumista, hännäämistä, nimittelyä ja pilkkua. (Höistad 2005; Kirves & Stoor-Genner 2010, 4.)

Kiusaamista voi tapahtua myös sähköisissä viestimissä ja sosiaalisesti. Sosiaalisella kiusaamisella tarkoitetaan kiusaajan tarkoitusta vaikuttaa kiusatun sosiaalisiin suhteisiin negatiivisesti. Kiusaaja voi kiusata sosiaalisesti muun muassa manipuloimalla ystävyyssuhteita, eristämällä ja sulkemalla kiusattu pois kaveriporukasta tai yhteisöstä. Eristämistä voi tapahtua myös sosiaalisessa mediassa - esimerkiksi ryhmäkeskusteluiden tai virtuaalisten peliryhmien ulkopuolelle jättämisenä. (Hamarus 2012, 38.)

4 Keinot kiusaamisen vähentämiseen

Suomessa on kiinnitetty viime vuosina erityistä huomiota koulukiusaamiseen puuttumiseen ja ennaltaehkäisyyn. Uusimpien tutkimustulosten mukaan kouluissa, joissa puututaan tehokkaasti kiusaamiseen sekä ehkäistään kiusaamista opettamalla lapsille vuorovaikutus taitoja, kiusaaminen on vähentynyt (www.kivakoulu.fi 2009). Viitaten aiempaan tutkimustietoon kiusaamista voidaan siis vähentää sinnikkäällä ja johdonmukaisella työllä, jossa kiinnitetään huomiota niin puuttumiseen kuin ennaltaehkäisyyn. (Kirves & Stoor-Genner 2010, 1.)

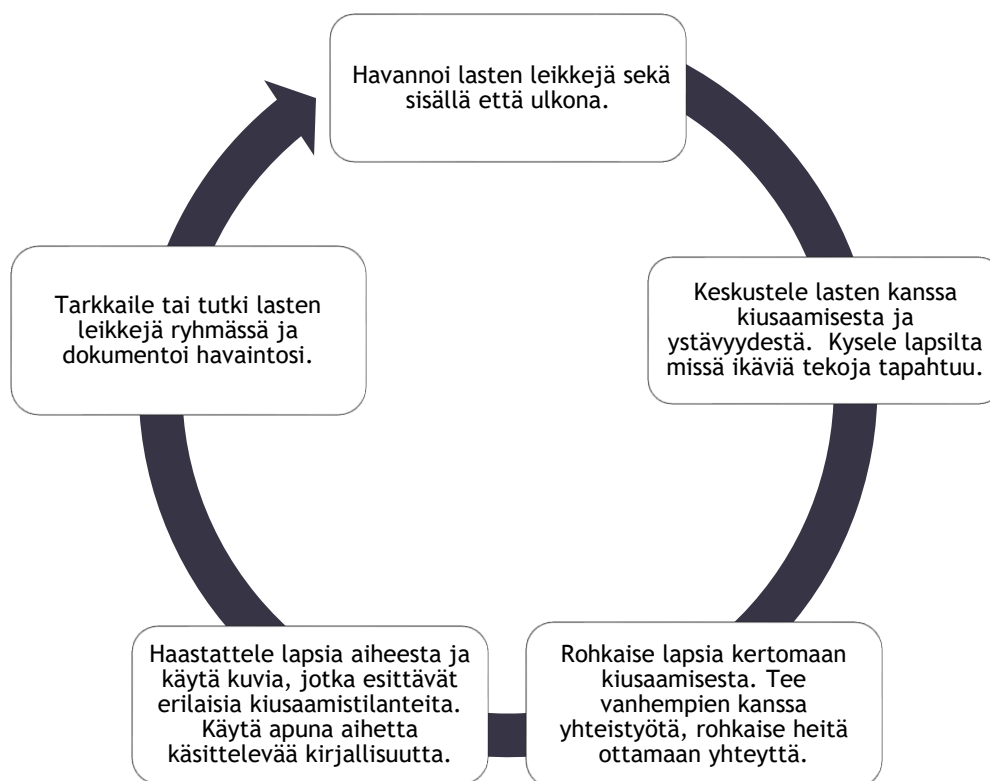
4.1 Kiusaamisilmiön huomaaminen ja tunnistaminen

Jotta kiusaamiseen voidaan puuttua oikein ja asianmukaisella tavalla, edellyttää se kiusaamisen huomaamista ja tunnistamista. Kiusaamiseen puuttumisen haasteena koulumaailmassa on

epäsuoran kiusaamisen huomaaminen opettajan toimesta. Oppilaat kertovat kiusaamisesta harvoin aikuiselle. Pienet lapset kertovat helpommin niin kielteisiä kuin myönteisiäkin asioita aikuiselle. Aikuisen tulee kuunnella lasta ja selvittää lapsen kertomat huolet. Lapsella on oikeus kertoa sekä tulla kuulluksi ilman, että hän saa kantelijan leiman. Lapset pystyvät melko pienestä pitäen harkita, mitkä asiat kannattaa kertoa tai jättää kertomatta. Siksi aikuisen on tärkeää luoda ryhmään ilmapiiriin, jossa lapsi haluaa ja uskaltaa kertoa asiansa. (Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa 2010, 18.)

Varhaiskasvatuksessa käytetään apuna kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelmaa. Suunnitelmaan laaditaan menetelmät, joita henkilökunta käyttää tunnistukseen kiusaamisen ryhmässään ja päivähoitoyksikössään. Suunnitelmaa laatiessa henkilökunnan tietoisuus kiusaamisesta sekä siihen liittyvistä ilmiöistä kasvaa ja konkretisoituu, tämä auttaa henkilökuntaa havaitsemaan, tapahtuuko kiusaamista omassa ryhmässä. Lasten havainnointi on tehokas menetelmä, jonka avulla kiusaamistilanteet voidaan huomata (Perren 2000). Lisäksi lasten välisen vuorovaikutustilanteiden tarkastelu ja havainnointi on tärkeää, sillä ne ovat yhteyksissä kiusaamistilanteiden syntymiseen. Havainnoimalla leikkejä, ohjaamalla eri lapset yhdessä leikkimään tai pienryhmiin pystytään myös ennaltaehkäistä kiusaamista. Aikuinen voi havainnoida lapsia myös osallistumalla itse leikkeihin ja olemalla läsnä. (Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa 2010, 18.)

Lasten kanssa kannattaa keskustella ikävistä asioista yhdessä ryhmän kanssa, ja myös kahdenkeskisesti lapsen kanssa. Tukena keskustelussa voi käyttää erilaista kirjallisuutta ja opettaa lapsille erilaista tunteiden käsittelyä. Myös kiusaamistilanteita esittävää materiaalia voi käyttää. Lasten on helpompi keskustella näistä tapahtumista, jos heillä on kuvia, joihin he voivat tukeutua. Kuvat voivat esittää kiusaamisen eri muotoja kuten lyömistä, potkimista tai toisen ulkopuolelle jättämistä. (Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa 2010, 19.)

Kuvio 2: Kiusaamisen tunnistamisen ja havainnoinnin malli (Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa 2010, 19).

4.2 Kiusaamisen ehkäiseminen

Toimivan ja tehokkaan kiusaamisen ehkäisyn avulla voidaan vaikuttaa lasten hyvinvointiin varhaiskasvatuksessa ja jälkeensä myös koulumaailmassa. Ensisijaista ovat sosiaalisten taitojen ja vuorovaikutustaitojen opettaminen lapsille mahdollisimman varhain. Kyseisiä taitoja voi opettaa lapsille avustamalla heitä liittymään ryhmän jäseneksi sekä ylläpitämään ystävyssuhteita. Luotettava ja turvallinen suhde aikuisen sekä hyvä ilmapiiri ovat osa ystävyssuhteiden syntymisen edellytyksiä. Tasavertaiset ystävyssuhteet suojaavat lapsia monilta negatiivisilta asioilta, kuten kiusaamiselta. Sosiaaliset taidot ja empatiakyky vaikuttavat positiivisesti lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin sekä koulunkäyntiin ja tulevaan työelämään. (Kirves & Stoor-Genner 2010, 1.)

Luomalla turvallinen ilmapiiri sekä vahvistamalla vuorovaikutustaitoja lapsiryhmässä voidaan ehkäistä kiusaamista varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyyn vaikuttaa paljon aikuisen oma asenne- suhtautuinen lapseen, lapsiryhmään, työyhteisöön ja kiusaamisilmiöön. Aikuisen toiminta ja valinnat saattavat ylläpitää kiusaamistilanteiden jatkumista ja mahdollistaa niiden muodostumista. Aikuisen tehtävä on kantaa vastuu kiusaamistilanteista, niihin puuttumisesta sekä ennaltaehkäisystä. Päivähoitoyksikkö ratkaisee itse, mitkä keinot ovat tehokkaita. Kiusaamisen ehkäisyä ja siihen puuttumista on vaikea ohjeistaa ulkopuolelta, päiväkodin on itse ratkaistava, millaiset keinot sillä ovat ajankohtaisia ja tehokkaita. Kiusaamisen ehkäisy tulisi

olla yhtenä osana pedagogiikkaa, joka muuttuu ja muotoutuu ryhmän ja lasten taitojen mukaan. (MLL 2017.)

4.3 Kiusaamiseen puuttuminen

Aikuiset, kuten päiväkodin työntekijät tietävät, että kiusaamiseen tulisi puuttua aina ja välittömästi, mutta itse päiväkodissa työskennellessäni huomasin, ettei puuttuminen aina ole niin helppoa. Päiväkodissa työskennellessäni yritin jatkuvasti tarkkailla lapsia heidän leikkiessään ja havainnoida kauempaa tilanteita joissa voisi tapahtua kiusaamista. Kun näin kiusaamista tapahtuvan, puutuin siihen mutta se ei taannut, että kiusaaminen olisi lopetettu siihen. Usein minulle jäi sellainen olo, että lapset esittivät aikuisen tullessa, että kaikki on hyvin ja jatkoivat kiusaamista, kun olivat keskenään. Koen, että kiusaamiseen puuttuminen on yleisesti haastavaa: jos kiusaamiseen ei puututa ajoissa aikuisten toimesta, on vaarana lisääntyvä ja entisestään paheneva kiusaaminen, johon on entistäkin vaikeampi puuttua. Tästä ovat suurimmassa vastuussa lasten parissa toimivat aikuiset, joiden tehtävänä on ottaa tilanne haltuunsa ja ohjata lapset toimimaan oikeiden pelisääntöjen mukaisesti.

Kiusaamistilanteiden käsitteleminen tai käsittelemättä jättäminen muokkaavat lapsen kuvaa tasapuolisuudesta. On hyvä miettiä, millaisia arvoja aikuinen kiusaamistilanteiden selvittämisen kautta välittää lapselle. Millaisen kuvan annamme aikuisina oikeuden toteutumisesta, yhteisten sääntöjen noudattamisesta ja omasta arvomaailmastamme? Tilanteita selvittävän aikuisen tulee kuulla molempia osapuolia. Aikuisen on osattava olla tasapuolinen ja neutraali tilannetta selvittäessä, eikä hänellä saa olla etukäteen aiemmista tapahtumista johtuvia ennakoasenteita lapsia kohtaan. Taustalta voi löytyä tekijöitä, jotka täytyy ottaa huomioon - jotta tilanne saadaan ratkaistua. (Hamarus 2008, 77.)

Kiusaamista käsiteltäessä liikutaan turvallisuuden tunteen kokemisen vyöhykkeellä. Ainoastaan riittävän turvalliseksi koetussa ympäristössä energia voidaan suunnata täysipainoisesti ja häiriöttä kulloinkin kyseessä olevaan toimintaan. Turvallisuuden tunne on itsestäänselvä ihmisen toimintakykyä määrittävä perusasia. Turvallisuuden tunteella on suurempi vaikutus kasvatustyön tuloksellisuuteen kuin ehkä tiedetäänkään. Kiusaamiseen puuttuminen on välttämättöntä paitsi uhrin suojelemiseksi myös muiden turvallisuuden kannalta. Kiusaamisen kohteeksi joutuminen voi saada aikaan jopa äärimmäisten väkivallantekojen kaltaisia ilmiöitä jotka voivat kohdistua kiusaajiin tai täysin ulkopuolisiin ihmisiin. Kansainvälisten tutkimusten mukaan koulusurmiin syyllistyneet henkilöt ovat olleet kiusaamisen uhreja. Myös Suomessa tehtyjen koulusurmien tekijät ovat olleet kiusaamisen uhreja. (Mankkinen 2012; Hurme & Kyllönen 2014, 129.)

Suomessa on kehitetty yksi maailmallakin tunnettu kiusaamisen vastainen ohjelma: Kiva koulu - jonka Christina Salmivalli on yhdessä Turun yliopiston kanssa kehittänyt. Kyseessä on kiusaamisen vastainen toimenpideohjelma. Tutkimusten mukaan Kiva koulun on yksi tehokkaimmista kiusaamista ehkäisevistä ohjelmista. Kivan koulun ohjelmaa on hyödynnetty Suomen lisäksi myös monissa muissa maissa. (Kiva koulu 2012.)

4.4 Luovat menetelmät

Taiteen ja kulttuurin merkitys yhteisöllisenä voimavarana on tullut yhä keskeisemmäksi ja sen merkitys kasvaa ja näkyy niin ihmisten arkielämässä kuin sosiaalisessa toiminnassa. Taide voi olla hyvinvoinnin ja taloudellisen kasvun merkittävä tuottaja, mutta erityisesti se on tärkeä henkisen kasvun edistäjänä. Taidekasvattajat opettavat toimintaympäristössään, miten ajatellaan ja toimitaan luovasti. (Ruokonen, Rusanen & Välimäki 2009, 58.)

Luovia menetelmiä voidaan käyttää apuna myös varhaiskasvatuksessa. Luovia menetelmiä ovat kuvallinen ilmaisu johon kuuluvat piirtäminen, maalaaminen ja muovailu - lisäksi musiikki - kuunteleminen, laulaminen ja soittaminen. Myös kirjallisuutta voidaan käyttää apuna muun muassa tarinoiden, satujen, runojen välityksellä. Tanssi ja liikunta sekä draamalliset menetelmät ja leikkiliset tehtävät ovat myös osa luovia menetelmiä joita kannattaa lasten kanssa harjoittaa. (Salo-Chydenius 2010.) Musiikilla on suuri merkitys varhaiskasvatuksessa, sitä apuna käyttäen voidaan ilmaista tunteita erilaisten äänien avulla, myös tanssin avulla lapsi voi ilmaista itseään erilaisilla liikkeillä ja rytmillä (Marjanen 2015, 56).

Draamakasvatuksella voidaan tukea pienen lapsen itseluottamusta, myönteistä minäkäsitystä, keskittymiskykyä ja mielikuvituksen kehittymistä. Draaman ja draamaleikin avulla voidaan kehittää lapsen yhteistyötaitojen kehittymistä - lapsi tunnistaa ja ymmärtää kuvitteellisten tilanteiden ja tarinoiden sekä todellisuuden välisen eron. Varhaiskasvattaja voi draamakasvatuksessa käyttää apuna käsi- ja sorminukkeja ja aktivoida lapsia toimimaan yksinkertaisen matkimisen avulla. Draama tarjoaa lapsille mahdollisuuden toimia roolissa ja ilmaista tunteita. Draamatuokiot suunnitellaan lasten ikä huomioiden joko yksittäistä draamatyötappaa tai leikkiä käyttäen. (Ruokonen, Rusanen & Välimäki 2009, 31-32.)

4.5 Turvallinen ryhmä

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen oppimisympäristö (Varhaiskasvatustalaki 6§). Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristökäsitys sisältää varhaiskasvatuksessa muun muassa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että ne tukevat lasten terveen itsetunnon sekä sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymistä. Ergonomia, ekologisuus, viihtyisyys ja esteettömyys sekä tilojen valaistus ja akustiikka,

sisäilman laatu ja siisteys otetaan huomioon oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehitettäessä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 31.)

Kasvattaja voi vaikuttaa ryhmän turvallisuuden tunteeseen ennakoivalla ja ennaltaehkäisevällä työotteella. Tutkimusten mukaan esimerkiksi ryhmän sääntöjen selkeys ja niiden säännöllinen kertaaminen ovat yksi levotonta käyttäytymistä parhaiten ehkäisevä toiminto (Hurme & Kyllönen 2014, 40). Turvalliseen kasvu- ja oppimisympäristöön sisältyy, fyysinen- ja henkinen turvallisuus. Fyysiseen turvallisuuteen kuuluu oikeus koskemattomuuteen ja turvallinen rakenus tilaratkaisuineen, jossa ohjeistetaan toimintaa sääntö- ja ohjetaulujen avulla. Henkinen turvallisuus muodostuu sosiaalisesta, psyykkisestä ja pedagogisesta turvallisuudesta emotionaalinen turvallisuus on varhaiskasvatuksessa yksi tärkeimmistä. (Hurme & Kyllönen 2014, 28-29.)

Sosiaalinen turvallisuus tarkoittaa lapsen mahdollisuutta kehittyä omana itsenään turvallisesti siinä yhteisössä, jonka jäsen hän on. Vertaisryhmään kuulumisen sekä osallisuuden ja oikeudenmukaisuuden kokemukset ovat tärkeä osa sosiaalista turvallisuutta. Kaverisuhteet ja sosiaalisten taitojen hallinta, kuten mukaan liittyminen, jakaminen, anteeksi pyytäminen, häviön käsitteleminen, mielipiteen ilmaiseminen ja tunteen tunnistaminen ovat osa sosiaalista turvallisuutta. Sosiaaliseen turvallisuuteen kuuluvat myös asennoituminen onnistumisiin ja epäonnistumisiin sekä vaikuttamisen ja osallisuuden kokemus. (Hurme & Kyllönen 2014, 28-29.)

4.6 Kasvatussyhteistyö

Yhteistyöllä tuetaan lapsen varhaiskasvatuksen järjestämistä siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta ovat varhaiskasvatuksen henkilökunnalla. Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilökunnan yhteinen sitoutuminen lapsen terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatussyhteistyötä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 33.)

Kasvatustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan sekä henkilöstön kesken että huoltajien kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa. Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle. Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajien ja henkilöstön välisen yhteistyön myös haastavissa tilanteissa

- esimerkiksi huolestuneisuuden herätessä lapsen hyvinvoinnista. Huoltajien aktiivisuus ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 33.)

Itse pidin ongelmallisena päiväkodissa työskennellessä joidenkin lasten vanhempien kohtaamista -tilanteissa joissa minulla ei ollut mitään myönteistä palautetta kerrottavana. Muutamasta lapsesta oli useana päivänä kerrottavana vain ikäviä kuulumisia - kuten toisten lasten kiusaamista, lepohuoneessa riehumista ja muita häiritsevää käytöstä. Oli ongelmallista kertoa vanhemmalle kaikki negatiivinen palaute, ja vielä yrittää keskustella kiusaamistilanteista vakavasti, jota vanhempien pitäisi vakavana. Muutaman lapsen kohdalla esiintyi kiusaamista - vanhemmat välttelivät usein näistä tilanteista keskustelemista, tai ajattelivat kiusaamisen olevan vain riitelyä. Koin, että vanhemmat eivät halua keskustella lapsen ongelmallisesta käytöksestä ja haluavat vain tietää oliko seuraavana päivänä mitään merkittävää tiedossa, tällaista en pitänyt hyvänä kasvatusyhteistyönä.

5 Vertaissuhdetaidot

Korkeatasoiset vertaissuhteet tukevat lapsen kehitystä ja lisäävät yksilön kehitystä ja sopeutumista edistäviä voimavaroja. Vertaisryhmän myönteisten vaikutusten ulkopuolelle jääminen altistaa yksilön sopeutumisongelmien kehään (Laine 2002). Sopeutumisongelmien ohella vertaissuhdeongelmat ja heikko sosiaalinen asema lapsiryhmässä voivat johtaa myöhemmässä elämässä mielenterveyden ongelmiin, heikkoon opintomenestykseen, opintojen keskeytymiseen ja negatiivisiin asenteisiin koulua kohtaan (mm. Ladd 2005). Sosiaalisten suhteiden ongelmia voikin verrata oppimisvaikeuksiin. Ongelmien kasautuessa ja monimutkaistuessa lapsen vaikeudet käyvät yhä hankalammiksi ja niiden korjaamiseen tarvitaan moninaista puuttumista. (Marjanen, Marttila & Varsa 2013,103.)

Vertaisryhmäkokemukset vaikuttavat lapsen persoonallisuuden ja maailmankuvan kehittymiseen. Lapsella on oltava mahdollisuuksia testata omaa ainutlaatuisuuttaan vertaisryhmässä, sillä lapsi muodostaa vertaisten parissa käsitystä itsestään. Samalla lapsi luo kuvaa siitä, miten ryhmässä on lupa toimia, mitkä asiat ovat hyväksyttäviä ja mitkä eivät sekä mitä asioita kuuluu arvostaa. Esimerkiksi 2-3-vuotiaat lapset tutkivat sääntöjä rikkomalla niitä. Lapset ovat luonnostaan kiinnostuneita toisistaan. Jos lapset voivat olla samana pysyvässä ryhmässä, he alkavat luoda keskinäisiä ystävyyssuhteita jo vuoden vanhasta alkaen. Pientenkin lasten ystävyyssuhteissa tulevat esille keskinäinen auttaminen, jakaminen, läheisyys, samanlaisuus ja uskollisuus. (Vilen, Vihunen, Vartiainen, Siven, Neuvonen & Kurvinen, 2013, 217.)

5.1 Tunnetaidot

Tärkein ja ensimmäinen tunnetaito jonka vastasyntynyt oppii, on kiintymyksen tarve. Siinä on kysymys lapsen sisäisen turvallisuudentunteen syntymisestä. Puhutaan myös perusturvallisuudesta, psykologisesti turvallisesta ympäristöstä, jossa lapsi saa olla aito oma itsensä. Lapsi

tarvitsee aikuisen kiintymystä ja mahdollisuutta itse kiintyä läsnä olevaan aikuiseen. Kiintymyksen tunteen kehittymisessä keskeisessä asemassa ovat pitkät ja läheiset ihmissuhteet sekä positiivisen ilmapiirin luominen ja ylläpitäminen. Pieni lapsi kiintyy siihen ihmiseen, joka on hänen kanssaan eniten. Nykyaikana se voi olla jopa päiväkodin tai hoitopaikan aikuinen. (Isokorpi 2004, 132.)

Kiintymisen taito on erittäin oleellinen taito lapsen kehityksen kannalta. Se mahdollistaa pitkäaikaisten ja syvästi ihmissuhteiden rakentumisen myöhemmissäkin elämäntapa- ja elämäntilanteissa. Läpi elämän ihminen toistaa ja hakee samanlaisia kiintymyssuhteita, mitä on varhaisina vuosina kokenut. Nykyinen aikuisen elämäntapa kiireinen ja jatkuvine muutoksineen on ensisijainen turvattomuutta synnyttävä tekijä. Lapsi tarvitsee turvallista ihmissuhdetta tässä hetkessä. (Isokorpi 2004, 132.)

Kiintymistarpeen lisäksi ihmiselle muodostuu lapsuudessa ja nuoruudessa itsetunto. Se opitaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Itsetunto määrää ihmisen ajatuksia ja toimintaa vielä aikuisenakin. Itsetunnon rakentaminen vahvaksi on helpompaa kuin sen muuttaminen sen jälkeen, kun se on jo muotoutunut. Lapsi, joka saa hyvän perustan itsetuntonsa kehittämiseksi, oppii ilmaisemaan tunteitaan. Hän ei häpeä itseään eikä erilaisuuttaan. Samalla hän oppii olemaan erilaisten ihmisten kanssa ja erilaisissa ryhmissä. Kyky solmia ystävyssuhteita ja säilyttää ne, ovat yhteydessä lapsen omanarvontuntoon ja myönteiseen minäkuvaan. Minäkuva syntyy ja kehittyy ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. (Isokorpi 2004, 132-133.)

Lapsi oppii pitämään itse itseään rakastamisen arvoisena, mikäli hän kokee olevansa tärkeä ihminen läheisilleen, hoitajille ja opettajille. Itsearvostus edistää lapsen kykyä nauttia elämästä. Itsearvostus vaikuttaa myös onnellisuuteen ja kykyyn sitoutua tasavertaisiin ihmissuhteisiin. On tärkeää, että varhaiskasvattaja ja opettaja hyväksyvät lapsen sellaisena kuin hän on. Yleisempää on hyväksyä lapsi suoritusten kautta ja kehua häntä niistä. Jos lasta kehuaan vain hänen suorituksistaan, arvostelukykyyn tasolla lapsi tietää, että hoitajat ja opettajat ovat hänestä ylpeitä. Tunteen tasolla lapsi kokee kuitenkin ristiriitaisuutta, ellei aikuinen kehu häntä myös omana itsenään. Lapsi oppii nopeasti aikuisen käyttäytymistavan siitä, miten onnistumisiin ja kehumisiin pitää suhtautua. (Isokorpi 2004, 133.)

5.2 Sosioemotionaaliset taidot

Taitava sosiaalinen toiminta toisten lasten kanssa edellyttää lukuisia erilaisia taitoja, joita ovat muun muassa kykyä liittyä ryhmään, hyvät tunne- ja sosiaaliset taidot, yhteistyökyky, tilanteiden havainnointi ja tulkinta, kompromissien teko, sopivan toiminnan valinta ja kyky ratkaista erilaisia sosiaalisessa kanssakäymisessä vastaantulevia ongelmia. Sosiaaliset taidot tai niiden puute tulevat selkeimmin esille vertaisten parissa ja vuorovaikutuksessa heidän kanssaan. Esimerkiksi kyky säädellä omia tunteitaan ja tunteisiin liittyvää käyttäytymistä, ilmaista

tunteita sekä tunnistaa ja reagoida toisten tunteisiin oikealla tavalla kytkeytyy onnistuneeseen sosiaaliseen kanssakäymiseen kaveripiirissä. (Howes & Matheson 1992; Howes & James 2002; Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 101).

Ihmisen perimä ja synnynnäinen temperamentti vaikuttavat siihen, miten luontevaa hänen on oppia sosiaalista kanssakäymistä ja miten halukas hän on sitä oppimaan. Ihmisen luontainen kyky ei vielä määrää sosiaalisten taitojen kehittymistä, vaan sosiaaliset taidot tulevat oppimalla. Sosiaalisuus tarkoittaa synnynnäistä temperamenttipiirrettä, joka selittää sitä, miten tärkeää ihmiselle on muiden ihmisten seura ja miten tärkeäksi hän määrittelee muiden kanssa olemisen yksinolon sijaan. Sosiaaliset taidot ja sosiaalinen kompetenssi tarkoittavat ihmisen kykyä tulla toimeen muiden ihmisten kanssa. Se pitää sisällään kyvyn analysoida sosiaalisia tilanteita ja ymmärtää, miten niihin on tultu, kyvyn ymmärtää muiden ihmisten mielialoja, kyvyn ratkaista ongelmia, neuvotella, sovitella, ja tehdä kompromisseja. Sosiaaliin taitoihin kuuluu myös joustava varasto erilaisia ongelmanratkaisumalleja niin, että ihminen löytää jokaiseen tilanteeseen rakentavan vaihtoehdon. Sosiaaliin tilanteisiin kuuluu kyky ennakoida, mihin ratkaisut johtavat. (Keltinkangas & Järvinen, 2012, 49-50.)

Sosiaaliset taidot ovat tärkeä tekijä ihmisten hyvinvoinnille ja kasvatuksessa suuri haaste. Aikuisten on tärkeää ymmärtää, että lapset vasta harjoittelevat sosiaalisia taitoja ja kokoavat toimintamalleja kukin omassa tahdissaan ja yksilöllisellä tavallaan. Jokainen ratkaistu vastointkäyminen on sosiaalisten taitojen harjoittelemista. On tärkeää opettaa, miten vastointkäymiset selvitetään, jotta lapset saavat käsityksen siitä, miten asioita käsitellään ja kuuluisi käsitellä. (Juusola 2011, 8-11.)

Kykyä ymmärtää ja huomata omia tunteitaan sekä kykyä lukea toisen tunteita, kutsutaan usein emotionaaliseksi taidoksi. Hyvät sosiaaliset ja emotionaaliset taidot omaavat lapset pysyvät yhteistoimintaan muita paremmin ja kykenevät solmimaan ja ylläpitämään hyviä ystävyyssuhteita (Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa 2010, 24). Empatialla tarkoitetaan kykyä ymmärtää toisen tunteita ja eläytyä niihin. Empaattisuus voi johtaa prososiaaliseen käyttäytymiseen eli toimintaan, josta on hyötyä jollekin muulle kuin itselle. Empatia on taito, jonka harjoittelu alkaa vuorovaikutuksessa aikuiseen - kun lapsi opettelee tulkitsemaan sanantonta viestintää: ilmeitä ja eleitä, sekä kommunikoidaan itse ilman sanoja. Kun lapsi kokee tulevaisuutta kuulluksi ja ymmärretyksi, hän oppii itsekin huomaamaan ja vastaamaan muiden tarpeisiin. Empatia kehittyy vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa - sen opettelua helpottavat selkeät rajat. Tunteiden tunnistamisen harjoittelulla lasta voi tukea havainnoimaan erilaisia tunteita ja eleitä ja auttaa ymmärtämään niiden tulkitsemista. (Vilen, Vilhunen, Vartiainen, Siven, Neuvonen & Kurvinen 2013, 159.)

Emootiot vaikuttavat sosiaaliseen pätevyyteen eli kykyyn havainnoida toisen tunteita, ajatuksia ja aikomuksia. Emootiot vaikuttavat lapsen yleiseen reaktiokykyyn - eli siihen kuinka helposti tunteita herää. Lapsen emotionaalisuus vaikuttaa myös kykyyn säädellä tunteita - kokea asiat myönteisesti tai kielteisesti. Yleensä emootioiden säätely ennustaa hyvää sopeutumista ja sosiaalista pärjäämistä. Emootioiden säätelyn kyky on erityisen tärkeää silloin kun lapsi näyttää ja reagoi tunteiden välityksellä erittäin herkästi. (Salmivalli 2000, 112.)

5.3 Vuorovaikutustaidot

Sosiaaliset taidot ovat selkeää viestintää, mutta myös toisista huolehtimista ja omien aggressioiden hallintaa. Vuorovaikutuksella tarkoitamme ihmistenvälistä jatkuvaa ja tilannesidonnaista tulkintaprosessia, jonka kuluessa viestitään tärkeiksi koettuja asioita muille, yritetään vaikuttaa heihin, luodaan yhteyttä toisiin sekä saadaan palautetta omasta toiminnasta. Vuorovaikutus edellyttää aina tulkintaa. Vuorovaikutukseen osallistuja pyrkii sanattomasti tai sanallisesti viestimään uskomuksiaan, tunteitaan tai aikomuksiaan. Toisten on otettava hänen roolinsa ja katsottava asiaa hänen näkökulmastaan, jotta hänen viestinsä tulisi ymmärretyksi. Tämä edellyttää jatkuvaa merkitysten antamista toisen viesteille. Vuorovaikutustilanteissa ihmiset eivät reagoi toistensa tekoihin, vaan niiden tulkittuihin merkityksiin. Esimerkiksi tahaton, kevyt vitsailu voi katkaista vuorovaikutuksen, jos vastaanottaja kokee sen itsellensä loukkaavaksi, vaikka lähettäjä ei olisikaan tarkoittanut loukata häntä. (Himberg & Jauhiainen 1998, 81.)

Vuorovaikutustaitojen harjoittaminen on tärkeää aloittaa jo pienenä, sillä sosiaalisten taitojen oppiminen on ihmiselle läpi elämän jatkuva prosessi. Sosiaalisten taitojen harjoittelun avulla voidaan vähentää kiusaamista ja muita vuorovaikutukseen liittyviä ongelmia (Salmivalli 1998, 167). Vuorovaikutuksella pyritään vaikuttamaan toisiin. Vaikuttamista ovat sekä aktiiviset teot, joilla pyritään tietoisesti vaikuttamaan, että tahaton vaikutus, jolla voi olla huomattava merkitys vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutusprosessi onkin aina enemmän kuin yksittäisten tekojen summa. Vuorovaikutus on tilannesidonnaista ja muuttaa jatkuvasti muotoaan, sillä ihmiset säätelevät toimintaansa kustakin vuorovaikutustilanteesta tekemiensä tulkintojen perusteella. (Himberg & Jauhiainen 1998, 82.)

Vuorovaikutus voi olla laadultaan informaatiota tai kommunikaatiota. Informaatio keskittyy tiedon välitykseen lähettäjältä vastaanottajalle, eikä vastaanottajan palaute ole siinä olennaista. Ongelmana on usein se, ettei lähettäjä tiedä, miten vastaanottaja tulkitsee hänen viestinsä. Kommunikaatiolla sen sijaan pyritään synnyttämään yhteisymmärrystä ja jaettuja merkityksiä ihmisten välille, jolloin toisen viestit täytyy myös ymmärtää. Palautteen antaminen toiselle on kommunikaatiossa tärkeää. Kommunikaatiossa ei välitetä pelkästään viestejä, vaan myös tunnevaltaista asennoitumista viestittäviin asioihin ja viestin vastaanottajaan. Vuorovaikutusprosessissa, jossa viestijät näkevät ja kuulevat toisensa, yhdistyy samanaikaisesti kaksi viestinnän muotoa sanallinen ja sanaton viestintä. (Himberg & Jauhiainen 1998, 82- 83.)

5.4 Minäkäsitys, itsetunto ja identiteetti

Minäkäsitys ja minäkuva viittaavat yksilön uskomuksiin hänen omista ominaisuuksistaan ja piirteistään. Niitä voidaan pitää ihmisen vastauksena kysymykseen ”Kuka minä olen” tai ”Millainen minä olen?”. Yleisen minäkäsityksen katsotaan jakautuvan; älylliseen minäkuvaan joka edelleen jakautuu matemaattiseen, verbaaliseen jne. minäkuvaan - ja ei-älylliseen minäkuvaan - joka sisältää mm. fyysisen, emotionaalisen ja sosiaalisen minäkuvan. Itsetunnolla viitataan yksilön käsitykseen omasta arvostaan - kuinka hyvin hän hyväksyy itsensä sellaisena kuin on - kuinka tyytyväinen hän on itseensä. Vastaa kysymykseen ”Miten suhtaudun siihen, millainen olen?”. Hyvään itsetuntoon liitetään itseensä kohdistuvat myönteiset tunteet, itseluottamus ja yksilön usko siihen, että hän selviytyy erilaisista tehtävistä ja tilanteista. Hyvä itsetunto pitää sisällään ihmisen myönteisen käsityksen itsestään ja myös omien virheiden myöntämisen ja niiden hyväksymisen. (Salmivalli 1998, 118.)

Nykykäsityksen mukaan ihmisen minäkäsitys on ensisijaisesti opittu, se on pitkäaikaisen oppimisen lopputulos. Se, että ihminen otetaan huomioon erilaisine arvomaailmoineen ja häntä arvostetaan edistää positiivisten minä-kokemusten ja vahvan itsetunnon kehittymistä. Minäkäsitykseen vaikuttavat ihmisen temperamentti ja sisäinen kehitysmekanismi, jotka ovat pääasiassa perittyjä - kyky ja taito tehdä havaintoja toisten käyttäytymisestä. Minäkäsitykseen vaikuttavat myös ihmisen omat reaktiot, jotka heijastuvat muiden käyttäytymiseen ja muilta ihmisiltä saatu palaute. (Aho 1996, 26.)

Vauvaikäisellä ei ole selvää tietoisuutta itsestään. Itsetietoisuus herää noin 1-2 vuoden iässä - kun lapsi kokee voivansa kontrolloida ja vaikuttaa muihin ihmisiin ja ympäristöön. Itsensä tiedostaminen ei tarkoita vielä sitä, että lapselle olisi kehittynyt selvä minäkäsitys. Noin 3-vuotiaana lapsi alkaa käyttää tietoisesti puheessaan minä-sanaa. Pienten lasten minäkäsityksestä tiedetään melko vähän, koska sitä on vaikea luotettavasti tutkia. Minäkäsityksen uskotaan muodostuvan 5-7- vuoden iässä, ja tutkimuksissa on todettu, että 3-4-vuotiaat pystyvät kuvaamaan itseään psykologisilla ominaisuuksilla, mutta heidän käsityksensä itsestään eivät ole vielä vakiintuneita eivätkä realistisia. (Aho 1996, 26-27.)

Hyvän itsetunnon perusta luodaan jo ennen kuin psykologinen minä on valmis. Vauvan itsetunto kehittyy samoista aineksista kuin perusluottamus. Ensimmäisen ikävuoden aikana vauvan tulee saada riittävästi hoivaa, että hänelle kehittyy tunne omasta tärkeydestään ja arvostaan. Kun lapsen tarpeisiin vastataan, lapselle muodostuu käsitys itsestään - koska minua hoidetaan ja minusta huolehditaan - täytyy minun olla myös tärkeä. (Keltikangas-Järvinen 2003, 125)

Heikko itsetunto näkyy monilla ihmisen toiminnan alueilla. Negatiivisen minäkuvan omaavat lapset ovat usein yhteisöissään kiusattuja, syrjäänvetäytyviä, torjuttuja, ujoja tai itse kiusaajia. Kun lapsi joutuu kiusatun asemaan - roolista on vaikea päästä eroon. Kiusaajan asemassa

taas saattaa tapahtua muutoksia. Kiusaaminen näkyy lasten käyttäytymisessä muutenkin kuin itsetunto-ongelmina. Kiusaajan sosiaaliset taidot ovat puutteelliset, eikä hänelle osata asettaa selviä käyttäytymisen rajoja kotona. Kiusaajat kokevat sisäistä turvattomuutta ja epävarmuutta pinnallisesta itsevarmuudesta huolimatta. Negatiivinen minäkäsitys vaikuttaa myös moraalien kehittymiseen. Itsetunnon heikkojen lasten moraalikehitys - joka pitää sisällään oikean ja väärän, hyvän ja pahan erottamisen - on muita ikäisiään alemmalla kehitystasolla. Itsetunnon heikko ihminen ei pysty empatiaan, koska hänellä ei ole tunteita muita ihmisiä kohtaan. Empatia edellyttää itsensä välittämistä ja itsensä arvostamista. (Aho 1996, 42-47.)

Identiteetillä tarkoitetaan yksilöllistä käsitystä omasta itsestä. Sen perustana ovat - yksilön persoonalliset ominaisuudet, jotka muuttuvat ja kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Lapselle vasta muodostuu identiteetti ja tämän vuoksi lapsi on hyvin haavoittuva. Tärkeimmät henkilöt lapsen elämässä ovat vanhemmat, opettaja ja päiväkotiryhmän lapset. Se miten nämä ihmiset suhtautuvat lapseen kaikkine piirteineen on merkittävää, sillä muiden käsitys itsestä vaikuttaa väkisin siihen millaiseksi koemme itsemme. Ihmisen identiteetti eli käsitys siitä kuka hän on, riippuu voimakkaasti ryhmistä, joihin hän kuuluu - sillä identiteetti määräytyy sosiaalisesti. Identiteetin muokkautumisen ja kiusaamisen välillä on selvä yhteys. Yksilön henkilökohtainen, että sosiaalinen identiteetti ovat voimakkaassa rasituksessa yksilöä uhkaavassa ja kielteisessä tilanteessa. (Hamarus, Holmberg-Kalenius & Salmi 2015, 61-62.)

6 Aiemmat tutkimukset aiheesta

Aiemmin mainitsemani Päivä Hamaruksen (2006) väitöskirja koulukiusaamisesta ja Amanda Pietikäisen (2017) teos Kirjeitä kiusaajille käsitelivät lähinnä koulukiusaamista, mutta pienten lasten kiusaamisesta oli haastavampaa löytää luotettavaa lähdeaineistoa. Kiusaamista päiväkotikäisten lasten keskuudessa on alettu tutkia Suomessa vasta viime vuosina (Repo 2015, 9). Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Folkhälsan julkaisivat vuonna 2010 tutkimuksen alle kouluikäisten lasten kiusaamisesta. Tutkimuksen jälkeen julkaistiin - ”Kiusaavatko pienetkin lapset”, sekä ”Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa”, joita olen itse hyödyntänyt tutkimuskirjallisuutena tässä opinnäytetyössä. Tutkimuksen toinen toteuttaja Laura Repo on kirjoittanut väitöskirjansa päiväkotikäisten lasten välisestä kiusaamisesta.

Laura Repo tutki väitöstutkimuksessaan; miten 3-6 -vuotiaat lapset käsittävät päiväkodissa kiusaamisilmiön - kuinka paljon sitä tapahtuu, millaisia ominaisuuksia siihen liittyy sekä miten kiusaamiseen puututaan päiväkodeissa. Tulosten mukaan pienet lapset tunnistivat kiusaamisen tahalliseksi toista loukkaavaksi käyttäytymiseksi. Kiusaaminen koski 12 % päiväkotilapsista ja se ilmeni useimmiten toisen ulkopuolelle jättämisenä. Poikien välillä esiintyi tyttöjä useammin kiusaamista. Lapsien kohdalla erityisen tuen tarve oli yhteydessä kaverisuhteiden ongelmiin. Kiusaaminen näyttäytyi ryhmäilmiönä päiväkotiryhmissä, etenkin poikien keskuudessa. Päiväkodissa käytetyt seuraukset huonosta käytöksestä ja kiusaamisesta olivat lasten

eristäminen muista ja jäähyenkillä istuttaminen. Nämä menetelmät eivät vähentäneet kiusaamista. Silti jopa 76 % päiväkotien työntekijöistä käytti jäähyenkkiä puuttuessaan häiritsevään käyttäytymiseen. Tavallista oli myös puuttua huonoon käytökseen uhkailemalla lasta jonkin mieleisen asian menettämällä tai kieltämällä leikkimisen. (Repo 2015, 1.)

7 Opinnäytetyön tutkimuksellinen prosessi

Opinnäytetyö prosessi käynnistyi syyskuussa 2017, jolloin ilmoittauduin opinnäytetyön ryhmäohjaukseen. Löysin keväällä 2017 itselleni sopivan aiheen työlleni, sillä lasten väliset suhteet ja kiusaaminen ovat aina kiinnostaneet minua. Aiheesta löytyy useita erilaisia opinnäytetöitä, mutta yleisellä tasolla ilmiö on vähän tutkittu. Koen, että opinnäytetyöni aihe on hieman arkaluonteinen, ehkä myös hieman tabuna pidetty asia. Minkä takia olen sen aiheekseni valinnutkin. Lähdemateriaalia olen kerännyt koko opinnäytetyö-prosessin ajan - alkuvaiheessa on haasteellista kerätä koko lähdeaineisto. Tarkoituksellinen ja tavoitteellinen tutkielma on eri vaiheineen luova prosessi. Prosessiin kuuluvat perehtyminen aiheeseen ja suunnitelman laadinta, tutkielman toteutus ja tutkimuselosteen laadinta (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 63).

7.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyön aihetta valitessani minulle oli tärkeää, että aihe on ajankohtainen ja itseäni kiinnostava, jotta työn tekeminen on mielekästä. Minulla on oma työkokemus siitä millaista kiusaaminen päiväkodissa voi pahimmillaan olla. Kun henkilökuntaa ei ole tarpeeksi ja ryhmän vilkkaimmat lapset kiusaavat muita ryhmän lapsia, jotta saisivat jatkuvasti huomiota työntekijöiltä. Opinnäytetyö tutkielmani tarkoituksena on kartoittaa henkilökunnan kokemuksia kiusaamisesta, siihen puuttumisesta ja ennaltaehkäisemisestä päiväkodissa. Tavoitteena on selvittää niitä toimintatapoja, miten kiusaamistilanteisiin reagoidaan, miten niihin puututaan ja miten niitä ennaltaehkäistään.

Tavoitteenani on, että kasvattajat pystyisivät huomaamaan ja ennaltaehkäisemään kiusaamista ja puuttumaan siihen tehokkaammin. Lisäksi toivon, että päiväkotien työntekijät pystyisivät paremmin keskustelemaan kiusaamisesta sekä työntekijöiden kesken, että lasten ja vanhempien kanssa. Kiusaamisen ehkäisemisessä ja puuttumisessa on oltava mukana koko lapsen yhteisö. Lisäksi tavoitteenani on, että päiväkodeissa myös lapset ymmärtäisivät kiusaamisilmiön vakavuuden ja päiväkodeissa tapahtuva kiusaaminen loppuisi vähitellen. Tein laadullisen tutkimuksen siitä, miten henkilökunta kokee kiusaamisen päiväkodissa. Erityisesti olen kiinnostunut siitä, miten henkilökunta tunnistaa pienten lasten välisen kiusaamisen ja miten siihen puututaan ja ehkäistään päiväkodissa.

7.2 Tutkimusongelmat

Selvitin päiväkodin henkilöstön käsityksiä ilmiöstä kiusaaminen, millaisia puuttumisen keinoja päiväkodin henkilökunta käyttää kiusaamista havaitessaan ja millaisia keinoja henkilökunnalla on käytössään kiusaamisen vähentämiseksi. Opinnäytetyöni tutkielman tutkimuskysymykset ohjaavat opinnäytetyötä ja siihen tarvittavien tietojen keräämistä. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten työntekijät määrittelevät lasten välisen kiusaamisen päiväkodissa?
2. Millaisia keinoja kiusaamista ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi päiväkodeissa käytetään?

7.3 Tutkimusmenetelmät ja aineiston keruu

Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkielma. Laadullisen tutkimuksen kohteena on yleensä ihminen ja ihmisen kokemus elämismaailmasta. Ihmisen elämismaailma muodostuu yksilön, yhteisön, sosiaalisen vuorovaikutuksen, arvotodellisuuden ja yleisesti ihmisten välisen suhteiden kohteista. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on selvittää ihmisen oma kokemus koetusta todellisuudestaan. (Varto 1992, 23-24.) Tutkittavan elämismaailma on esitettävä tutkimuksessa siten, että se säilyttää oman merkitysyhteytensä muuttumatta tutkijan merkitysyhteydeksi (Varto 1992, 60). Tutkielmani tavoitteena on selvittää päiväkodin henkilökunnan omaa kokemusmaailmaa - millaisena kiusaaminen heidän näkökulmasta ja kokemana ilmenee. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen näkökulmasta on oleellista tuoda esille kokemukset; tilanteiden haasteista, mahdollisuuksista, toimivuudesta ja toimimattomuudesta.

Laadullisen tutkimuksen kohdetta ei valita sattumanvaraisesti, vaan tutkimuksen kohde valitaan aina tarkoituksenmukaisesti. Tavoitteena laadullisessa tutkimuksessa on saada selville tutkittavien omia näkökulmia. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 164.) Opinnäytetyölleni suotuisaa on käyttää metodia, jossa tutkittavien ääni ja näkökulmat pääsevät esille - siksi kerään aineiston teemahaastattelua hyödyntämällä. Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa analysoidaan laaja-alaisesti ja tarkasti sekä pyritään paljastamaan odottamattomia seikkoja. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä ja siksi sitä voidaan muuttaa olosuhteiden mukaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 164.)

Ennen varsinaisen tutkimusaineiston keräämistä - opinnäytetyöni luotettavuuden kannalta oli välttämätöntä tutustua aiempaan tutkimustietoon kiusaamisesta päiväkodissa. Opinnäytetyö prosessin alussa keräsin teoretietoa mahdollisimman perusteellisesti - kiusaamisilmiöstä, puuttumisen keinoista ja ennaltaehkäisystä. Tutkimusaineiston etsiminen oli haasteellista, sillä luotettavaa tutkimustietoa oli saatavana niukasti. Teoreettinen viitekehys - kostuu olennaisesta aiheeseen liittyvästä aineistosta, jota kuvaa tieteellinen kirjallisuus ja muu kirjoitettu aineisto (Eskola & Suoranta 2000, 80; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Tavalli-

sesti teoriatausta koostuu lukuisista aiheeseen liittyvistä näkökulmista. Tutkija rakentaa teoriasta yhteenvedollisen kokonaisuuden - miten aihetta on aiemmin lähestytty ja millaisia tuloksia on saatu. Teorian avulla voidaan myös osoittaa se, mitä asiasta ei vielä tiedetä, ja siten teoria ohjaa tutkijaa etsimään uutta tietoa. (Kortteinen & Tuomikoski 1998; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Haastatteluteemoja tai -kysymyksiä pohdittaessa on suositeltavaa perehtyä teoriaan ja hyödyntää sen antia, jotta mielenkiinnon kohteena olevat asiat voidaan muuttaa tutkittavaan muotoon. Teoria auttaa tutkijaa järjestelemään ja tulkitsemaan asioita ja selittämään tutkittavaa ilmiötä. Teoria antaa kerätyn aineiston ja sen analyysiin näkökulmia, täydentää tulkin-toja ja herättelee lisäkysymyksiä. Analysoimalla ja tulkitsemalla aineistoa tutkija myös luo teoriaa. (Eskola & Suoranta 2000, 82; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Kiusaaminen on aina ajankohtainen ongelma niin maailmanlaajuisesti kuin Suomessakin, ja sitä on ilmiön esiintyvyyteen nähden tutkittu vähän. Toivon että, opinnäytetyöstäni on hyötyä hallinnollisella tasolla ja kiusaamisen vastaisessa toiminnassa. Tavoittaakseni aitoja kokemuksia ja mielipiteitä kiusaamisesta keräsin aineistoni haastattelemalla. Laadullisen tutkimusmenetelmän tutkimushaastattelumuotoja ovat lomakehaastattelu, teemahaastattelu ja avoin haastattelu. Teemahaastattelu lienee yleisimmin käytetty tutkimushaastattelun muoto. Tavanomaisesti tutkimushaastatteluja tehdään yksilöhaastatteluna, mutta tutkimuksen tavoitteista riippuen jokaista tutkimushaastattelutapaa voi soveltaa myös ryhmähaastatteluun. Teemahaastattelussa tutkimusongelmasta poimitaan keskeiset aiheet tai teema-alueet, joita tutkimushaastattelussa olisi välttämätöntä tutkimusongelmaan vastineeksi käsitellä. Teemojen käsittelyjärjestyksellä ei ole merkitystä haastattelun aikana - tavoitteena on, että jokaisesta teema-alueesta vastaaja voi antaa oman kuvauksensa. (Vilkkä 2005, 101-102.)

Teemahaastattelu-menetelmä perustuu oletukseen, että kaikkia yksilön kokemuksia, ajatuksia, uskomuksia ja tunteita voidaan tutkia teemahaastattelussa. Teemahaastattelussa nimensä mukaisesti kaikkein oleellisinta on se, että yksityiskohtaisten kysymysten sijaan haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Teemahaastattelussa huomioidaan ihmisten tulkinnot asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä, samoin kun sen, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48.)

7.4 Ryhmähaastattelujen toteutus

Alun perin tarkoitukseni oli haastatella jokaista varhaiskasvattajaa yksitellen. Yksilöhaastatteluiden sijaan päädyinkin ryhmähaastatteluun, sillä ajatuksella, että kiusaamisilmiö aiheena on ajatuksia ja keskustelua herättävä, ja keskustelu siksi sopiva. Lisäksi uskon, että ryhmähaastattelu tekee tilanteesta hieman rennomman ja miellyttävämmän osanottajalle. Ryhmähaastattelua voidaan pitää keskusteluna, jonka tavoite on verraten vapaamuotoinen. Siinä osanottajat kommentoivat asioita melko spontaanisti, tekevät huomioita ja tuottavat

monipuolista tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Ryhmähaastattelussa haastatteliija puhuu useille haastateltaville yhtä aikaa ja ohjaa kysymyksiä myös ryhmän yksittäisille jäsenille. (Hirsjärvi & Hurme 2001,61.)

Keräsin tutkimusaineistoni haastattelemalla, koska haastattelun etuna on joustavuus ja se sopii moniin erilaisiin tutkimustarkoituksiin. Haastattelussa ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa, ja tämä tilanne luo haastattelijalle mahdollisuuden tarkentaa ja kohdentaa tiedonhankintaa, ja haastattelutilanteessa voi esittää tarpeen vaatiessa lisäkysymyksiä. Samalla haastattelijan on mahdollista saada esiin vastausten taustalla olevia motiiveja. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 34-35.)

Järjestin kaksi ryhmähaastattelua erillisinä päivinä yhdessä Espoon kaupungin päiväkodissa tammi- helmikuussa 2018. Ennen haastattelua laadin valmiit haastattelukysymykset, jota käytin apuna haastattelun edetessä. Kysymykset löytyvät opinnäytetyöni liitteistä. Kysymykset liittyivät kiusaamisen määrittelyyn, puuttumiseen, ennaltaehkäisyyn ja ilmiön haasteisiin. Haastatteluiden alussa jaoin haastateltaville esitietolomakkeen, jossa kysyin heidän luvan aineiston tallentamiseen omalla nauhurillani. Haastatteluiden alussa kerroin haastateltaville haastattelun teemasta - että minulla on kysymyksiä valmiina mutta niiden lisäksi haastateltavat saavat kertoa vapaasti omia ajatuksia ja kokemuksia teemaan liittyen.

Haastatteluihin osallistui yhteensä neljä lastentarhaopettajaa ja yksi lastenhoitaja. Kolmella haastateltavalla oli yli 5-vuoden työkokemus kasvatusalalta. Vastaajista yksi työskenteli 0-3-vuotiaiden ryhmässä ja loput 3-5-vuotiaiden ryhmässä. Kahdella vastaajista oli kasvatustieteen kandidaatin tutkinto yliopistosta. Lisäksi tein asiantuntijahaastattelun tutkielmani tueksi haastattelemalla yhtä varhaiskasvatuksen erityisopettajaa eräessä Espoon kaupungin päiväkodissa

Ensimmäiseen ryhmähaastatteluun osallistui kaksi varhaiskasvattajaa ja toiseen kolme varhaiskasvattajaa. Ensimmäinen haastattelu kesti noin 50 minuuttia ja toinen noin 35 minuuttia. Olin ensimmäiseen haastatteluun todella tyytyväinen, sillä se tuotti keskustelua ja mielenkiintoisia havaintoja kiusaamisilmiöstä. Toinen haastattelu oli hieman epäsuotuisa, sillä keskustelua ei meinannut syntyä. Arvelen, että työntekijöillä ei ollut kiinnostusta osallistua haastatteluun vaikka he olivat siihen vapaaehtoisesti suostuneet. Haastateltavat jättivät vastaamatta joihinkin kysymyksiin ja eräs haastateltava poistui paikalta kesken haastattelun. Minun piti jälkimmäisessä haastattelussa ohjata keskustelua jatkuvasti omien kysymysteni avulla. Esitin tarkentavia ja samoja kysymyksiä haastateltaville useasti ennen kuin pääsin seuraavan kysymykseen. Koen, että jotkut vastaukset olivat pintapuolisia oletuksia siitä mitä he ovat kuulleet sanottavan ilmiöstä.

Haastattelin lisäksi varhaiskasvatuksen erityisopettajaa yhdessä Espoon kaupungin päiväkodissa. Koin, että tarvitsin vielä lisää materiaalia koska toinen aiemmista haastatteluista oli

hieman epäonnistunut ja materiaali pintapuolista. Varhaiskasvatuksen erityisopettajalla oli yliopistopohjainen koulutus ja yli 10 vuoden kokemus kasvatustehtävistä, ja hän toimi opettajana 3-6 vuotiaiden erityisryhmässä. Haastattelin häntä omalla työpaikallaan, ja hän halusi tehdä haastattelun anonyyminä, sillä aihe on arkaluontoinen ja hän halusi kertoa ilmiöstä ja omasta kokemuksestaan arkailematta. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan haastattelu kesti 60 minuuttia. Nauhoitin haastattelun ja jaoin esitietolomakkeen haastateltavalle samalla tavalla kuin aiemmissa haastatteluissa. Varhaiskasvatuksen erityisopettajalla oli valtavasti tietoa kiusaamis-ilmiöstä, hän vaikutti erittäin kokeneelta ja pätevältä erityisopettajalta. Haastattelussa kysyin muutamia kysymyksiä mutta erityisopettaja kertoi myös paljon oma-aloitteisesti omista kokemuksistaan ja näkemyksistään. Koen, että haastattelu oli onnistunut sillä, ei esiintynyt tilanteita, jolloin haastateltava ei olisi ymmärtänyt kysymyksiäni tai osannut vastata niihin. Haastateltavalla oli selvästi kokemusta ja tietoa ilmiöstä.

7.5 Aineiston analysointi ja tulkinta

Aineiston analysointi alkaa useasti jo haastatteluvaiheessa, kun tutkija itse toteuttaa haastattelut. Haastattellessaan tutkija voi havainnoida ilmiötä esiintymistiheyden, yleisyyden, hajaantumisen ja erityisyyden perusteella. Tutkija voi tunnistaa tai hahmotella malleja syntyneistä havainnoista. Hän voi kerätä lisää aineistoa tarkistaakseen jonkin kehrittelemänsä hypoteesin tai mallin. Aineistoa analysoidaan yleensä ”lähellä” aineistoa ja sen kontekstia. Kvalitatiivisen aineiston ero kvantitatiiviseen analyysiin verrattuna onkin juuri siinä, että laadullinen tutkimus säilyttää aineistonsa sanallisessa muodossa, useimmiten alkuperäisessä sanallisessa muodossaan. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 136.)

Kerätyn aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätösten teko ovat tutkielman perusta. Analyysivaiheessa tutkielman tekijälle selviää minkälaisia vastauksia hän asettamilleen ongelmille saa. Tallennettu laadullinen aineisto tavallisesti kirjoitetaan puhtaaksi sanallisesti - tätä vaihetta kutsutaan litteroinniksi. Litterointi voidaan tehdä koko kerätystä aineistosta tai esimerkiksi teema-alueet valikoiden. Aineiston litteroiminen on tavallisempaa kuin päätelmien tekeminen suoraan nauhoista. Aineiston litteroinnin tarkkuudesta ei ole yksiselitteistä ohjetta. Ennen litterointiin ryhtymistä olisi tiedettävä, minkälaista analyysia aiotaan tehdä - aiotaanko käyttää tietokoneille suunniteltua analyysiohjelmaa. Aineiston käsittely aloitetaan mahdollisimman pian keruuvaiheen jälkeen. Laadullista aineistoa on mahdollista käsitellä tilastollisten tekniikoiden avulla, mutta tavallisimmat analyysimenetelmät ovat teemoittelu, tyypittely, sisällönerittely, diskurssianalyysi ja keskusteluanalyysi. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston runsaus ja elämänläheisyys tekevät analyysivaiheen mielenkiintoiseksi ja haastavaksi. Yleensä kaikkea materiaalia ei pystytä - eikä tarpeellista hyödyntää. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 221-225.)

Koko haastattelu koostui neljästä eri aihealueesta, jotka kokosin teoria-aineistoa hyödyntämällä (Repo 2015). Ensimmäisten haastattelujen jälkeen aloin heti litteroida aineistoa. En

käyttänyt apunani mitään analyysiohjelmia vaan aloin kirjoittaa tallennettua aineistoa suoraan omalle tietokoneelleni teema kerrallaan. Aloitin litteroinnin teemoitelemalla aineiston neljään eri aihealueeseen; kiusaaminen, -kiusaamisen ehkäisy, kiusaamiseen puuttuminen ja haasteet. Kirjoitin aina aihealueen kerrallaan ja pikkuhiljaa sain aineiston litteroinnin valmiiksi, litteroinnissa meni noin neljä viikkoa. Litteroin aineistosta melkein kaiken, mutta oli myös materiaalia mitä en käyttänyt, sillä todella paljon haastatteluissa käytiin samoja asioita läpi. Haastavin osuus aineiston litteroinnin jälkeen oli määrittellä, mikä osa aineistosta on hyödyllistä tutkimusongelmieni kannalta. Tekstin karsimiseen kului aikaa noin 4 viikkoa - tuntui hieman erikoiselta ensin tehdä iso urakka ja litteroida aineisto ja sen jälkeen vielä karsia siitä suuri määrä pois. Karsiminen oli kuitenkin välttämätöntä jotta opinnäytetyöni pysyisi eheänä kokonaisuutena.

8 Tutkimuksen tulokset teemoittain

Käytän haastateltavista lyhennettä H ja varhaiskasvatuksen erityisopettajasta lyhennettä veokun käsittelen haastateltavien tuloksia. Tutkielmassa käsitteelin neljää eri teemaa kiusaamisilmiöön liittyen, jotka olivat seuraavat; kiusaaminen, kiusaamiseen puuttuminen, kiusaamisen ehkäiseminen, ja tulevaisuuden mahdollisuudet ja haasteet.

8.1 Kiusaamisen määrittelyminen

Haastatteluissa ilmeni, että pienten lasten kiusaaminen päiväkodissa on monimuotoista ja haastava ilmiö määrittellä. Haastateltavien mukaan kiusaaminen on muun muassa sanallista, fyysistä ja psyykkistä toimintaa. Ensisijaisena kiusaamisena pidettiin ulkopuolelle jättämistä. Sanallinen kiusaaminen oli lasten keskuudessa ulkonäön, vaatteiden, ja ulkoisten asioiden ja ominaisuuksien arvostelua, kuten kotoa tuotujen lelujen tai muiden varusteiden haukkumista. Kiusaamisilmiö ei ollut päiväkodin työntekijöille uusi, ja kaikki haastateltavat ovat puuttuneet kiusaamiseen päiväkodissa.

Veo: ”Kiusaamisen eri muotoja päiväkodissa on ollut havaittavissa psyykkistä ja sanallista. Yleisempää on ulkopuolelle jättäminen ja nimittely. Päiväkodissa on vähemmän havaittavissa fyysistä kiusaamista koska se nähdään helpommin. Sanallinen kiusaaminen on kuitenkin sellaista, että se pyritään tekemään salassa aikuisilta.”

H1: Päiväkoti yhteisön kanssa on mietitty ilmiötä kiusaaminen. Sillä päivittäin puututaan tapahtumiin joissa lapset käyttävät sanaa ”toi kiusaa mua” tai ”toi kiusaa tota.”

Moni haastateltava kuvaili kiusaamista systemaattiseksi, toistuvaksi ja tahalliseksi toiminnaksi. Toiminnan tahallisuus ja tarkoituksenmukainen kiusaaminen olivat haastateltavien mielestä vaikeaa määrittellä, sillä moni lapsi ei välttämättä ymmärrä tekojensa merkitystä. Osa haastateltavista koki, että noin kolmevuotias lapsi osaa kiusata - mikäli lapsi on nähnyt mallia, miten toista voi loukata. Haastateltavat sanoivat kuitenkin, että alle 3-vuotias ei vielä

ymmärrä tekojansa, jolloin on vaikeaa tietää mikä on lapsen toiminnan tarkoitus. Haastateltavien mielestä jokaisen lapsen kohdalla - on huomioitava lapsen ikä ja käsitys omasta toiminnastaan kiusaamista määriteltäessä.

Haastateltavien mukaan kiusaamista tapahtuu erilaisissa leikki-tilanteissa ja siirtymätilanteissa, ja sitä voi havaita satunnaisesti tai joskus jopa päivittäin tapahtuvan. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja kuvaili päiväkodissa tapahtuvaa kiusaamista taas hieman erilaiseksi kuin muut haastateltavat kuvasivat. Hänen mielestään kiusaaminen ei ole samalla tavalla systemaattista kuin esimerkiksi kouluissa, eikä kiusaaminen päiväkodissa kohdistu aina samaan lapseen.

H1: *"Kiusaaminen on systemaattista ja tietyssä tilanteessa tapahtuvaa, jos tällainen kiusaaminen pääsee aluille, lapset tekevät sen niin, että aikuinen ei sitä kuule tai näe, ja lapset ovat siinä aika taitavia. Kiusaaminen huomataan jostain merkeistä, kuullaan tai nähdään jostain tai sitten joku vanhempi ottaa yhteyttä."*

Veo: *"Päiväkodissa on enemmän ulkopuolelle jättämistä. Osittain myös lapselle tulee se ikä, jolloin harjoitellaan sosiaalisia taitoja, ja toisten kanssa olemista ja leikkimistä, jolloin se väkisininkin vaikuttaa siihen, että tulee sellaisia ulkopuolelle jättämisä."*

8.1.1 Pienten lasten kiusaaminen

Haastateltavat kokivat pienten lasten puolella kiusaamisen määrittelemisen vaikeaksi. Heidän mukaansa 2-vuotiaalla ei ole riittävää taitoa ymmärtää omaa toimintaa ja reaktioita. Haastattelujen perusteella voidaan todeta, että alle 3-vuotiaat eivät tahallisesti kiusaa vaan lasten väliset riidat kuuluvat ikään, kun ei ole kykyä ilmaista itseään. Pienten lasten kohdalla esiintyy kinastelua ja nahistelua, koska leikit eivät suju lapselle toivotulla tavalla. Haastateltavien mukaan ikään ja kehitystasoon liittyvää kiusaamista saattaa esiintyä koska isommat lapset eivät halua leikkiä pienempien kanssa lasten välisen ajatusmaailman ja kehitystasoerojen takia.

H2: *"Pienten puolella on sellaista, että sama lapsi nauraa perään, kun on satuttanut kaveria. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan mukaan - se on 2-vuotiaalla ikään kuuluvaa normaalia kanssakäymistä ja kommunikation puutetta. Isommatkaan lapset eivät aina muista tai osaa keskustella. On kyllä jouduttu pohtimaan onko kiusaaminen vain ikään liittyvää vai onko siinä taustalla jotain muuta."*

H5: *"Pienillä enemmän tahatonta kiusaamista, otetaan lelu kädestä ja sanotaan esimerkiksi sitä kiusaamiseksi."*

Veo:” Noin 4-vuotias ymmärtää mitä toiselle ei saa sanoa mutta se, että ymmärtää konkreettisesti miksi ei saa sanoa loukkaavasti on jo hieman vaativampaa lapselle. Ymmärrys siitä miten lapset käsittävät kiusaamisen on hirveän paljon kiinni lapsen kasvatuksesta ja myös siitä, miten lasten kanssa puhutaan asioista.”

8.1.2 Kiusaamisen esiintyminen ja syyt

Päiväkodissa ei tällä hetkellä ollut havaittavissa kiusaamista, mikä olisi noussut selkeästi aikuisten tietoisuuteen. Työntekijöiden mielestä pienessä päiväkotiyksikössä aikuiset tietäisivät, jos siellä tapahtuisi kiusaamista. Kuitenkin yhden haastateltavan havaintojen mukaan hänen ryhmässään oli esillä pientä kiusaamista kahden tytön välillä. Eroavat mielipiteet päiväkodissa tapahtuvasta kiusaamisesta kertovat, että ehkä kaikki haastateltavat eivät joko tunnista aidosti kiusaamista tai asiasta ei ole vielä keskusteltu muiden ryhmän aikuisten kanssa. Haastateltavien mukaan, aiemmin on esiintynyt selkeästi havaittavaa kiusaamista vanhempien lasten ryhmässä.

”H1: ”Pientä kiusaamista on havaittu, joka kohdistuu toiseen tyttöön ja tekijä pyrkii ottamaan muita lapsia mukaan siihen, että sorsitaan samaa tyttöä. Tämä on vasta havaittu meidän ryhmässämme, vähän oli jotain viitteitä aiemmin mutta nyt on ihan konkreettisesti kuultu, joten kiusaamista on havaittavissa.”

H2: Viime keväänä esiintyi kiusaamista, jossa systemaattisesti valittiin, ketä kiusataan, ja kiusaaminen kohdistui tiettyyn lapseen ja tiettyyn tilanteeseen, kiusattiin ulkonäköä tai kiusattiin siten, että jätettiin pois leikeistä. Yhteen tyttöön kohdistui tämä ulkonäköön liittyvä kiusaaminen.

Veo: *”Kiusaamisilmiö on erittäin vaihteleva, on kausia jolloin huomaa, että kiusaamista on paljon ja se saattaa levitä koko ryhmän sisällä. Kun kiusaamiseen puututaan, tilanne tasaantuu ja kiusaaminen loppuu.”*

Haastateltavien mielestä pihaleikeissä on usein havaittavissa sitä, että kolmen porukassa jätetään yksi lapsi ulkopuolelle, jolloin ulkopuolelle jätetty lapsi kokee, että häntä kiusataan. Haastateltavien mielestä ulkopuolelle jättämistä on vaikea määritellä tarkoituksenmukaiseksi kiusaamiseksi, sillä leikissä pitää olla heti hieman lahjakkaampi tai leikkitaidoiltaan kehittyneempi, jotta osaa leikkiä kolmistaan. Haastateltavien mukaan kolmen lapsen on vaikeaa saada yhteisymmärrystä leikkiin niin, että kaikki tulevat kuulluksi ja leikki koetaan sujuvaksi kaikkien osapuolten mielestä.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja huomautti, että ulkopuolelle jättämistä tapahtuu useassa päiväkodissa, se on kuitenkin eri asia kuin systemaattinen kiusaaminen. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja ei ollut havainnut systemaattista kiusaamista ryhmässään tällä hetkellä, mutta ei kiellä, etteikö sitä voisi esiintyä hänen ryhmässä. Veo:n mukaan erityisryhmissä on lapsia

joiden leikkitaidot ovat selkeästi heikommalla tasolla, kuin muiden lasten ja ne lapset ovat usein niitä jotka jätetään ulkopuolelle. Ryhmässä on tärkeää, että on yhteiset säännöt siitä, että kaikki otetaan mukaan jotka haluavat tulla, mutta pitää myös mahdollistaa se, että kukin voi leikkiä haluamiensa kavereiden kanssa.

Kiusaamista esiintyy haastateltavien mukaan osaksi siksi, etteivät lasten vuorovaikutustaidot ole vielä kehittyneet, jotta osattaisiin ilmaista itseään esimerkiksi sanoin. Lisäksi lapset pyrkivät itse vahvistamaan omia kaverisuhteitaan, mutta eivät vielä tiedä oikeita keinoja jonka takia kiusaamista esiintyy. Sosiaalisesti epävarmoille lapsille toisten ulkopuolelle jättäminen on helppo tapa hallita tilannetta ja saada itsellensä kaveri. Samalla kiusaaminen on kiusaajalle huomion hakemista. Kiusaaja hakee huomiota ärsyttämällä muita ja hakemalla tietynlaista reaktiota muilta lapsilta. Yhtä selitystä kiusaamiselle ei osattu sanoa. Haastateltavien mukaan kasvatus, perheen taustat ja tilanne kotona voivat vaikuttaa siihen alkaako lapsi kiusata muita.

H5: ”Kiusaaminen johtuu varmasti osaksi lasten eri persoonallisuuksista. Jollain lapsilla tulee herkemmin johtamisen tahto ja vallan tavoittelu. Kun lapsi näkee, että pystyy vaikuttamaan toiseen lapseen omalla toiminnalla, joka ruokkii sitten taas tietynlaista johtajuutta, ja sitä kautta kiusaamista, koska on hauska nähdä toisen reaktioita.”

Veo: ”Kiusaamista esiintyy sosiaalisten taitojen puutteellisuuden takia. Lapsia pelottaa tilanteen hallitsemattomuus, kun on muita lapsia jotka ovat lahjakkaampia sosiaalisesti ja leikkillisesti, niin suojellaan itseään kiusaamalla muita. Kiusaajalla on usein pulmia kaverisuhteissa ja sosiaalisissa taidoissa. Ei ole luottoa itseensä, että pystyisi hoitamaan tilanteen, siksi jätetään joku ulkopuolelle.”

8.1.3 Kiusaamiseen liittyvät roolit

Tyypillisimmät roolit päiväkodissa ovat kiusattu ja kiusaaja, lisäksi avustaja ja sivustaseuraaja joissain tilanteissa. Haastateltavien tulosten perusteella päiväkotiryhmissä harva lapsi huomaa tai uskaltautuu puolustamaan kiusattua. Haastateltavat kuvailivat, että ryhmissä on usein yksi tai kaksi vahvaa lasta jotka kiusaavat, ja muut lapset tulevat siihen mukaan. Vahvimmat lapset eivät välttämättä suoranaisesti kiusaa tai nimittele, mutta ovat taustajoukossa ja johdattavat muut lapset kiusaamaan. Veo:n mukaan sosiaalisesti taitavat lapset jotka pysyvät sosiaalisesti ja kielellisesti juttelemaan, sovittelemaan ja neuvottelemaan muiden kanssa, eivät niin helposti joudu kiusaajan tai kiusatun rooliin.

Veo: ”Kiusaamistilanteissa esiintyy itse kiusaaja, kiusattu, ja usein noin 4-5-vuotiaat osaavat puolustaa tai sanoa aikuisille, jos he ovat nähneet kiusaamista. Monesti menee niin, että yksi lapsi käskee ja ohjaa heikompia, eikä itse esiinny kiusaajan roolissa. Kiusaaminen tapahtuu

pienissä porukoissa missä on kolme lasta ja haetaan valta-asetelmaa jossa kiusaaja saa mahdollisuuden olla muita ylempänä.”

Veo: ” Lapsi jolla on hyvät sosiaaliset ja kielelliset taidot, on myös yleensä se joka leikkiä johtaa. Erityisryhmässä on lapsia joiden leikkitaidot eivät ole niin hyvät, että osaisivat ohjata leikkiä. Silti he pääsevät mukaan leikkiin ja pystyvät leikkimään ja heillä on ehkä hauskaa yhdessä. Tällainen lapsi ei nauti leikistä jossa hänellä on liian vaativa rooli leikissä.”

8.1.4 Kiusaamisen ja riitelyn ero

Kiusaamiselle tyypillistä määriteltiin olevan systemaattinen, tarkoituksenmukainen, ja samaan lapseen kohdistuva toiminta. Haastateltavien mukaan kiusaamisessa ja riitelyssä on joi-tain samoja elementtejä. Kiusaaminen on tahallista toisen mielenpahoittamista, riitely on luonnollista, jota esiintyy eriävien mielipiteiden takia ja osaksi sen takia, että lapset harjoit-televat sosiaalisia taitoja. Lapset eivät osaa sosiaalisia taitoja automaattisesti itsestään, ja sen takia lapset tarvitsevat aikuisen ohjaamaan toimintaa.

H2: ”Kiusaamisen aiheuttaa jokin laukaiseva tekijä, jotkut lapset varmasti haluavat itsel-lensä kivaa huomioita, itsetunnon kohottamista, kun toista lasta laittaa alaspäin. Onko se sitten itsetunnon pönkittämistä vai mitä?”

Veo: ”Kiusaamisen ja riitelyn ero selkeästi on se, että kiusaamisessa lapsella on pyrkimys pa-hoitaa toisen lapsen mieli. Usein aikuinen tietää, milloin on kyse oikeasta kiusaamisesta, lasten ilmeistä näkee, kun tuntee heidät, jos joku lapsi ei ole tasa-arvoisessa asemassa. Lap-sen oma kokemus kertoo myös mitä hän tuntee, että milloin on kyse mistäkin tai mikä on kiusaamista.”

8.1.5 Kokemus sukupuolten välisistä eroista

Haastateltavat kuvailivat sukupuolten välisiä eroja kiusaamisessa esiintyvän jonkin verran. Haastateltavien mukaan tytöillä esiintyy enemmän henkistä kiusaamista ja pojilla fyysistä kiu-saamista. Haastateltavilla oli myös eroavia mielipiteitä siitä, onko sukupuolten välillä merkit-täviä eroja kiusaamisessa. Haastateltavat pohtivat riippuvatko kiusaamisen erot persoonalli-suuksien eroista ja kasvatuksesta, tai yhteiskunnan luomista mielikuvista miten eri sukupuolet käyttäytyvät. Poikien leikeille sanottiin olevan tyypillistä se, että leikit ovat rajuja, eivätkä kaikki lapset aina ymmärrä leikin rajoja. Poikien leikeissä tulee usein väärinymmärryksiä ja lapsi käsittää, että häntä on kiusattu. Pojat eivät niinkään jätä pois leikeistä, vaan heillä il-menee enemmän fyysistä satuttamista.

H5: ”On havaittavissa erilaista sukupuolten välistä kiusaamista. Tytöillä esiintyy varhaisem-massa iässä enemmän henkistä kiusaamista kuin pojilla. Pojilla kiusaaminen on pitkälle kou-

luikään asti fyysistä ja myöhemmin ymmärretään, että voidaan sanoilla ja muilla keinoin sattuuta paljon pahemmin tai eri tavalla. Tyttöillä alkaa olla noin 5-vuotiaana henkistä kiusaamista, kuten ulkonäön ja tavaroiden arvostelua.”

H3: ”Poikien leikeissä haasteellista on rajojen vetäminen, esimerkiksi mikä sallitaan painileikeissä, ettei satuteta toista. Pojilla painileikit ja fyysiset leikit ovat todella hyödyllisiä, mutta pojat menettävät leikeissä hallinnan helposti. Toiset ei ymmärrä sitä, että ne alkavat mätkiä toisia ihan miten sattuu.”

Varhaiskasvatuksen erityisopettajalla oli jyrkkä mielipide siitä, ettei lapsia pitäisi kasvattaa mihinkään tiettyyn malliin. Molemmilta sukupuolilta pitäisi sallia samat asiat, asettaa samantaiset rajat. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan mukaan kiusaaminen ei riipu sukupuolesta vaan lapsesta yksilönä ja persoonana. Kiusaaminen riippuu myös siitä leikkiikö lapsi isommissa vai pienemmissä ryhmissä, ja leikkiikö lapsi yhden sukupuolen vai molempien sukupuolten kanssa.

Veo: ”Tyttöjen ja poikien väliset erot kiusaamisessa saattavat usein olla kasvatuksellista tuloista. Poikien sallitaan tönivän toisiaan enemmän ja käyttävän fyysistä voimaa, kun tytöille hyväksyttävämpää on sanallinen ja henkinen kiusaaminen. Sellaistakin olen kuullut, että lapselle on sanottu, että pitää leikkiä vain tietyn sukupuolen kanssa. Tällainen ajattelutapa, tulee yleensä jostain muualta, kuin lapsen omasta päästä, esimerkiksi kulttuurista, kasvatuksesta tai muualta.”

8.2 Kiusaamiseen puuttuminen

Kaikki haastatteluun osallistuneet ovat puuttuneet kiusaamiseen, oli kyseessä lievempi tai vakavampi kiusaaminen. Haastateltavien mukaan 0-3-vuotiaiden pienten lasten ryhmässä ei välttämättä voida puhua kiusaamiseen puuttumisesta vaan sosiaalisten taitojen ja yhteisten sääntöjen harjoittelemisesta aikuisen kanssa. Haastateltavien mukaan päiväkodissa on melko helppoa tunnistaa kiusaaminen koska päiväkotiki on pieni yksikkö ja aikuiset tuntevat muidenkin ryhmien lapset melko hyvin. Talon yhteisissä palavereissa keskustellaan ajankohtaisista ryhmien asioista ja pulmatilanteista, kuten siitä mitä kiusaamiselle voisi tehdä, kun sitä on havaittu, ja miten on toimittu tähän asti, ja onko toiminnassa kehittämistä.

H1: ”Tässä yhteisössä kiusaamiseen puututaan, kun se havaitaan. Puuttuminen ei ole ongelma varsinkaan pienessä päiväkotiyhteisössä jossa aikuiset tuntevat melko hyvin kaikki lapset. Kiusaamiseen puututaan olemalla vanhempiin yhteydessä, keskustelemalla lasten ja päiväkotiyhteisön kanssa. Esimiehen kanssa keskustellaan, jos tarve vaatii, esimerkiksi siitä miten asia otetaan esille vanhempien kanssa.”

Veo: ”Erityisryhmissä on paljon lapsia jotka eivät pysty tuottamaan puhetta tai kertomaan omista tunteistaan. Aikuisen läsnäolo tärkeää, että tunnistaa epätasa-arvoiset tilanteet. Jokainen lapsi kokee kiusaamisen eri tavalla, siksi aikuisen tulee selvittää mitä on tapahtunut ja miksi. Lapsen kertoma kiusaamis-kokemus pitää aina ottaa vakavasti, selvittää mitä lapsi tarkoittaa. Se, että tuntee lapset helpottavat puuttumista, mutta ei pidä luottaa vain siihen.”

Veo: ”Kiusaamistapauksessa aikuisen tulee kertoa vanhemmille tilanteesta. Tapauksesta riippuen, kiusaamis-sanaa kannattaa käyttää harkitusti. Kiusaaminen-sana on aina leimaava, jotkut vanhemmat saattavat säikähtää, osa vanhemmista ovat liiankin tottuneita kiusaamis-sanaan. On vanhempia jotka eivät ota asiaa vakavasti ja pitävät kiusaamista samana asiana kuin riitelyä.”

Haastateltavien mukaan tunteiden läpikäyminen kiusaajan kanssa on erityisen tärkeää. Keskustelemalla lapsen kanssa tunteista voi auttaa lasta lopettamaan kiusaamisen: Miksi lapsella on sellainen olo, että pitää kiusata muita? Minkä takia lapsi haluaa aiheuttaa toiselle pahaa mieltä? Haastateltavat ovat havainneet, ettei aikuinen välttämättä ymmärrä kysyä lapselta syytä kiusaamiselle. Kiusaamista ei saada loppumaan, mikäli kiusaamiselle ei löydetä syytä. Aikuisen tehtävä on selvittää; minkä takia joku haluaa kiusata. Lapsella saattaa olla taustalla jokin asia, minkä takia reagoi kiusaamalla. Kiusaaminen voi olla lapsen mielestä hauskaa huomion hakemista, eikä lapsi ymmärrä, ettei kiusaaminen ole muiden mielestä hauskaa.

Veo: ”On tärkeää kertoa lapselle mitä kiusaaminen on ja mitä esimerkiksi kiusoittelu on, sillä lapset käyttävät kiusaamis-sanaa hyvin paljon, vaikka kyseessä on ollut kiusoittelu, härnäminen tai hassuttelu. Ilmiön oikea määrittäminen ja oikeiden termien käyttö on erittäin tärkeää.”

H2: ”Viime keväänä oli toistuva kiusaamisongelma, joka kohdistui yhteen tyttöön. Otimme varhaiskasvatuksen erityisopettajan ehdottaman tyttökerhon avuksi - joka pyrki kohottamaan ryhmähenkeä, ja kiusaamisongelma lakkasi hetkeksi. Kun ryhmä vaihtoi isompien lasten ryhmään, samat lapset aloittivat kiusaamisen uudestaan, mikä on valitettavasti jatkunut edelleen esikoulussa.”

8.2.1 Kiusaamistilanteisiin puuttuminen

Haastateltavilla oli paljon samanlaisia näkemyksiä siitä, miten kiusaamiseen puututaan päiväkodissa. Monen haastateltavan vastaukset olivat samankaltaisia. Haastateltavat pitivät tärkeänä, että lapsi otetaan aina vakavasti, kun kertoo tulleen kiusatuksi. Konkreettinen väliin tulo ja tilanteen ratkaiseminen, molempia osapuolia kuulemalla pidettiin ensisijaisena puuttumisena. Kun tilanne on selvinnyt, keskustellaan lasten kanssa yhteisistä pelisäännöistä ja

siitä, millainen on hyvä kaveri. Kiusaajan pitää myös olla vastuussa teoistaan anteeksipyytämällä omalla tavallaan. Haastattelujen mukaan yhteistyötä vanhempien kanssa pidettiin myös tärkeänä, vanhempien tulee olla tietoisia siitä mitä päiväkodissa on tapahtunut. Haastateltavat pitivät myös ryhmän seurantaa ja kiusaamistilanteiden jälkeistä havainnointia tärkeänä, sillä aikuisen tulee tietää, jatkuuko kiusaaminen.

Veo: ”Ensiksi lähdetään selvittämään tilannetta, mitä on tapahtunut ja lopuksi aina pyydetään anteeksi. Ennaltaehkäisevä työ on tärkeintä, siihen pitää keskittyä panostamaan. Ryhmässä on oltava yhteiset pelisäännöt siitä, että kaikki otetaan mukaan. Aikuisen tulee olla mukana tilanteissa, kun harjoitellaan yhteisiä sääntöjä. Kun kiusaamista esiintyy paljon, käsitellään kiusaamista ryhmän kanssa yhteisissä tuokioissa.”

H2: ”Kiusaamisen seurauksena on aina anteeksipyyttäminen, kukin lapsi tavallaan. Olkoon se sitten minkälainen ele tahansa; aina ei ole pakko halata tai pussata ja sanoa anteeksi. Kiusaamistapauksessa otetaan yhteys vanhempiin - heidän kanssa voidaan päiväkodilla keskustella, pyytää tarvittaessa erityisopettaja paikalle. Isompien lasten kanssa on hyvä lukea kirjallisuutta ja keskustella. On pidetty keskustelupiirejä ja draamatuokioiden avulla voi käydä tilanteita läpi, että lapset näkevät miltä kiusaaminen näyttää toisten näkökulmin, - kun näkee sen jonkun muun näyttelemänä tai käsinukeilla.”

Veo: ”Oli tilanne jossa sama lapsi tönä muiden lapsia jatkuvasti ja töniminen johtui siitä, ettei ollut keinoja ilmaista itseään. Lapsen kanssa käytiin yhdessä läpi viittomin ja kuvin sosiaalisten tilanteiden toimintaohjeita. Isommille lapsille on käytetty askeleittain.fi tai muun tyyliä ohjelmia joissa käydään läpi ristiriitatilanteita, sopivat myös kiusaamiseen ja erilaisiin ongelmallisiin tilanteisiin.”

8.2.2 Kokemus puuttumisen keinoista ja niiden riittävydestä

Haastattelujen perusteella talossa keskustellaan avoimesti kiusaamisesta ja kiusaamistilanteista, niin lasten kuin aikuisten kanssa. Haastateltavien mukaan kiusaamis-sanaa kannattaa käyttää harkiten lasten keskuudessa - ilmiö ja sana menettävät merkityksensä, jos käsitteestä tulee arkipäiväinen. Haastateltavien mielestä on tärkeää opettaa lapselle tunteiden käsittelyä - auttaa lasta ymmärtämään tunteita ja sanoittaa niitä. Haastateltavien mielestä on tärkeää, saada lapsi ymmärtämään, mitä kiusaaminen on - miltä se tuntuu, jotta lapsi tietää, ettei kiusaaminen tai muut ikävät tunteet kuulu leikkeihin.

Haastateltavien mukaan yhdessä sovittuja toimintamalleja kiusaamistilanteiden selvittämiseen ei ole käytössä - kiusaamiseen puuttuminen on tilannekohtaista. Jokaisella haastateltavalla, on kuitenkin käytössään samankaltaisia puuttumisen toimintatapoja. Haastateltavat huomauttivat, että kasvattajan työssä käytetään paljon omaa maalaisjärkeä ja persoonaa apuna. Yhteisiä puuttumisen malleja mietitään enemmän, kun aikuinen kokee, että jonkun

lapsen kohdalla kaikki keinot ovat käytetty. Haastateltavien mukaan talossa on tällä hetkellä ammattitaitoinen henkilökunta eikä tilanteisiin puuttuminen pitäisi jäädä siitä kiinni.

H5: *"Ei ole ollut näkemyseroja kiusaamisesta, kiusaamiseen puuttuminen ei ole ydinfysiikkaa vaan se kertoo eettisistä arvoista."*

Haastattelujen perusteella voi todeta, että kiusaamistilanteiden selvittämiseen löytyy keinoja. Suoraa väliintuloa ja keskustelua osapuolten kanssa, pidettiin yleisempänä keinona puuttua kiusaamiseen. Haastateltavat joutuvat harvoin miettimään muita toimintatapoja - nykyiset tavat ovat toimineet hyvin. Haastateltavat näkivät kiusaamistilanteisiin puuttumisen itsestään selvänä asiana, eikä kasvatusalan työntekijänä saa tulla vastaan tilannetta, jossa kiusaaminen olisi jollain tavalla hyväksyttävää. Haasteena kiusaamiseen puuttumisessa pidettiin tilanteita, joita aikuinen ei ollut näkemässä tai vieraita lapsia joiden käyttäytyminen ei ole kasvattajalle tuttua.

H5: *"Kiusaamiseen on helppo puuttua, varsinkin kun oppii tuntemaan lapsia. Aikuisen on melko helppoa tunnistaa, onko lasta kiusattu. Lapsi saattaa haluta jonkun muutoksen leikkiin, sanomalla aikuiselle, että häntä on kiusattu. Puuttumisen haasteena on se, että lapsen kanssa pitää olla melko läheinen, jotta aikuinen osaa tunnistaa kiusaamisen. Lapset kuitenkin käyttävät kiusaamis-sanaa melko paljon ja arkisissa tilanteissa. Aina puututaan ja tilanne käydään läpi; mitä on todella tapahtunut."*

Veo: *"Kun tunnet lapset, tiedät; milloin kysymys on mistäkin, on helppo tunnistaa ja puuttua kiusaamiseen. Vieraassa päiväkodissa, jossa on uusi ryhmä tai vieraita lapsia ilmiön tunnistaminen ei ole välttämättä helppoa."*

8.3 Kiusaamisen ehkäiseminen

Haastattelujen perusteella kiusaamisen ehkäisy päiväkodissa lähtee aikuisen läsnäolosta ja yhteisten sääntöjen opettelusta. Aikuisen läsnäolo on välttämätöntä lasten leikeissä, sillä varhaiskasvatusikäiset lapset tarvitsevat aikuisen ohjausta sosiaalisten tilanteiden harjoittelussa. Olemalla läsnä ja havainnoimalla lasten leikkejä aikuinen tutustuu lapsiin ja lapset kokevat tulleensa huomioduksi ja kuulluksi. Haastateltavat kokivat kiusaamisen ehkäisemisen haasteena sen, että aikuisen on vaikeaa huomioda kaikkia lapsia tasapuolisesti, työmäärään, lapsilukuun ja aikaan suhteutettuna.

Veo: *"Päiväkodeissa joissa on isoja lapsiryhmiä kiusaamisilmiö saattaa jäädä huomaamatta. Riippuu paljon aikuisen roolista tietävätkö aikuiset mitä ryhmässä tapahtuu - onko aikuinen todella tilanteissa läsnä. Kun päiväkotikiikainen lapsi haluaa kiusata toisia tai jättää muita ulkopuolelle - niin lapsi osaa hakeutua sellaiseen paikkaan mistä aikuinen ei sitä näe eikä tiedä mitä tapahtuu, mikäli aikuinen ei ole tilanteessa läsnä."*

Kaikki haastateltavat pitivät ryhmähengen luomista tärkeänä osana kiusaamisen ehkäisyä. Yhteisillä tutustumisleikeillä ja yhteisen tekemisen kautta luodaan hyvää ryhmähenkeä, tavoitteena ettei ryhmään muodostuisi pieniä ryhmittymiä - haastateltavat käyttivät sanaa kuppikunnat. Ryhmähengen luomisessa tärkeänä pidettiin sitä, että kaikki löytäisivät leikkikaverin ja jokainen lapsi olisi tasavertainen ryhmän jäsen. Yhteisten sääntöjen luominen ja noudattaminen on yksi kiusaamisen ehkäisyn lähtökohtia, ettei kiusaamista hyväksytä päiväkodissa myöskään lasten kesken. Haastateltavien ei ole tarvinnut käyttää kiusaamisen ehkäisyn suunnitelmaa päiväkodissa. Haastateltavat kokivat, että jos päiväkodissa esiintyisi jatkuvaa ja systemaattista kiusaamista kiusaamisen ehkäisyn suunnitelmasta voisi olla apua.

H1: ” Kiusaamisen ehkäisemistä voi luoda eri tavoin. Keskustellaan lasten kanssa, millainen on kiva kaveri, ryhmäytymisen yhteydessä. Yritetään eri toimilla ryhmäyttää lapsia. Ohjataan samoihin leikkeihin tai samaan pienryhmään, toimimaan ja tekemään yhdessä asioita. Jos on vain parista lapsesta kysymys, niin harjoitellaan yhdessä olemista ja leikkimistä aikuisen rinnalla eli ei lakasta ongelmaa pois sillä, että eristetään lapset pois toisistaan. Jokaisessa ryhmässä on kiusaamisen ehkäisyn kansio. Ohje voi olla hyvä mutta ei ole tarvinnut käyttää, kun on osannut hoitaa itse tilanteet.”

H2:”Suunnitelmallista kiusaamisen ehkäisyä tehdään joka syksy, kun alkaa uudet ryhmät. Käydään läpi ryhmän pelisäännöt, kun tulee uusia lapsia. Hyvä ryhmäyttäminen heti alkuun, että tullaan kaikki tutuksi keskenämme. Avoin keskustelu ryhmissä ja yhteisten sääntöjen tekeminen lasten kanssa, siitä millainen on kiva kaveri. Kiusaaminen on nouseva ilmiö - siitä puhutaan aina kun se on ajankohtainen. Aikuisen havainnoiminen ryhmässä miten suhteet toimivat on erityisen tärkeää. Jos huomaa, että ryhmässä tulee kuppikuntia, niin seurataan tilannetta ja puututaan ajoissa, ennen kuin se ehtii mennä kiusaamiseksi.”

8.3.1 Aikuisen rooli

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja koki, etteivät aikuiset aina ymmärrä tai muista kuinka paljon lapsi ottaa mallia aikuiselta. Hänen mukaansa aikuisen hyvä esimerkki ja malli ovat erittäin tärkeitä. Lapsi oppii paljon aikuiselta - miten toiselle puhutaan, -neuvotellaan, sovitaan ja suhtaudutaan asioihin. Aikuisella on todella tärkeä rooli olla vastuussa siitä, että hän tietää mitä lapsiryhmässä tapahtuu. Veo:n mukaan on erityisen tärkeä tuntee lapset, että pystyy aikuisena puuttumaan kiusaamiseen. Yhteiset säännöt edistävät sitä ettei kukaan jää ulkopuolelle. Veo muistutti myös, että merkityksellistä on se, miten lasten välisiä suhteita tuetaan, että kaikille löytyy kaveri. Jos sama lapsi jää usein ulkopuolelle leikeistä - lapsi saa sellaisen kokemuksen, että hän jää helposti ulkopuolelle ja myöhemmin lapsi jää yhä helpommin ulkopuolelle ja pois leikeistä.

Veo: ”Aikuisella on vastuu siitä, että ne kaverisuhteet luodaan ja muodostuvat lasten välille. Aikuisen tehtävänä on tehdä aktiivisesti työtä, että kaikille löytyy kaveri. Vaikka lapsella ei

olisi hyviä sosiaalisia taitoja, siinä vaiheessa aikuisen tehtävänä on ohjata lapsia ja olla konkreettisesti mukana leikeissä. Aikuisen tulee olla läsnä, kuulla ja puuttua kiusaamiseen - katsoa tilanteet loppuun asti. Joskus lapset osaavat näyttää, että kaikki olisivat leikissä koska lapset ovat samassa tilassa fyysisesti mutta aikuisen on varmistettava, että kaikki lapset todella pääsevät henkisesti leikkiin mukaan.”

8.3.2 Toimintamallit ja menetelmät

Kiusaamisen ehkäisemisen toimintamalleja ovat hyvä ryhmäyttäminen, kaverisuhteiden luominen, yhteiset säännöt, sosiaalisten taitojen harjoittelu yhdessä aikuisen kanssa, kuvakortit, piirtäminen, ristiriitatilanteiden selvittäminen ja toimiminen. Työntekijänä pitää olla läsnä ja kuunnella. Haastateltavien mukaan tärkeä kiusaamisen ehkäisyn menetelmä on ollut ryhmäytymisen toteuttaminen. Ohjaamalla lapset esimerkiksi pariin - jossa aikuinen päättää ketkä ovat pareja, etteivät kaverukset ole aina keskenään pareja. Lapsia ohjataan toimimaan myös eri pienryhmissä. Päiväkodissa on tärkeää harjoitella leikkimään kaikkien kanssa - se opettaa lapsia tulemaan erilaisten ihmisten kanssa toimeen.

H1: ”Piirit ja pöytäteatteri kiusaamisaiheista ovat hyvä keino saada 3-5-vuotiaat keskustelemaan, ja on ollut todella asiallista ja hyvää keskustelua. Isommilla lapsilla on selkeästi jo paljon tietoa kiusaamisilmiöstä, mutta omaan käytäntöön soveltaminen on eriasia.”

H3: ”Sosiaalisia tarinoita on käytetty apuna ja tunnetaitojen harjoittelua. Syksyisin on ollut ryhmäytymisleikkejä. Koko ryhmän hetket ovat myös tärkeitä kuten välipalapiiri, ruokapiiri ja pihaleikki, kun kokoonnutaan yhdessä ja puhutaan ryhmän asioista. Jos joidenkin lasten välillä eivät leikit suju, niin sitten harjoitellaan aikuisen kanssa sitä yhdessä leikkimistä. Sosiaalisten tarinoiden avulla voi käydä läpi tilanteita, nukeilla esitetään esimerkiksi ristiriitatilanteita, miten niissä voisi toimia paremmin tai toisella tavalla.”

H1: ”Vasun myötä on tullut lasten osallisuus voimakkaasti esille - talossa on lasten osallisuus ollut aina vahvassa asemassa. Lasten mielipiteitä ja ajatuksia otetaan huomioon. Minun ryhmässäni pidetään yhteisiä porinapiirejä, jossa kaikki lapset saavat vuorotellen kertoa jonkun asian mitä tulee mieleen, ja kaikki tulevat kuulluksi. Pidetään myös lasten kokouksia, jolloin lapset saavat kertoa omat ajankohtaiset mielenkiinnon kohteet.”

Haastateltavien mukaan kiusaamisen ehkäisyn tehokas menetelmä on lasten havainnointi ryhmätyöskentelyssä. Sujuvasta ja hyvästä ryhmätyöskentelystä annetaan palautetta ja kehuaan niitä tilanteita, että lapsi ymmärtää mikä on sitä hyvää toimintatapaa. Haastateltavien mukaan vertaissovittelu (Verso) materiaalia on voinut käyttää apuna, jos on ollut sellaisia tilanteita, että on keinot vähissä. Yleisellä tasolla kasvattajilla on ollut tarpeeksi taitoa kiusaamiseen puuttumiseen ja ehkäisemiseen.

Veo: ”Jokaisessa ryhmässä on omat pelisäännöt. Kun toistuvaa kiusaamista on havaittavissa, aletaan etsiä ratkaisua yhdessä tiimin kanssa ongelmaan. Silloin tarvitaan järeämpiä toimintamalleja. On erilaisia ohjelmia joita voi käyttää apuna esimerkiksi Askeleittain.fi. Paljon on käytetty leikkitauluja, kuvia ja piirtämistä apuna. Käydään tapahtumia eri kuvasarjoja apuna käyttäen, mitä tilanteessa tapahtui tai mitä tilanteessa tulisi tehdä. Piireissä käydään läpi kiusaamistilanteita ja yhteisiä sääntöjä, mikäli ilmiö on ollut havaittavissa.”

8.3.3 Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö

Haastatteluiden perusteella voi todeta, että vanhemmilla on oma rooli, joka erottuu kiusaamisilmiön havaitsemisessa, tilanteisiin puuttumisessa ja kiusaamistapausta käsiteltäessä. Kasvatuksella ja kotona vallitsevilla yhteisillä säännöillä on suuri merkitys, miten lapsi suhtautuu kiusaamiseen ja se vaikuttaa myös suoranaisesti kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Moni haastatettava totesi, että perheissä varmasti keskustellaan kiusaamisesta, mutta miten asiasta keskustellaan, on eriasia. Se miten lapsi suhtautuu kiusaamiseen, riippuu osittain siitä miten vanhemmat siihen suhtautuvat ja kuinka vakavasti vanhemmat jaksavat tai viitsivät puuttua kiusaamis-tilanteisiin.

H1:” Vanhempien kanssa otetaan kiusaaminen aika nopeasti esille. Päivittäisessä raportoinnissa tulee usein julki kaikenlaiset asiat, myös negatiiviset. Vanhemmat eivät välttämättä aina kestä sitä, että heidän lapsi on kiusannut. Saman negatiivisen palautteen kuuleminen alkaa olemaan vanhemmalle hieman ”kulunut juttu” ja vanhempi saattaa vain tuumata asiaan - aha okei selvä.”

H2:” Lapsen vasussa keskustellaan mahdollisista kiusaamistapauksista, mikäli tällaista on ollut havaittavissa. Vasussa keskustellaan muutenkin sosiaalisista taidoista, niin siellä otetaan tähän liittyvät asiat esille. Vanhemmat eivät oikein reagoi asiaan, sen takia me emme joka ikisestä pienestä asiasta kerro heille. Monet vanhemmat ottavat kiusaamisen ja nahistelun huumorilla, tai vaihtavat puheenaihetta. Jos kyseessä todella kiusaaminen, kerrotaan vanhemmille kiusaamisesta kiusaamisilmiötä käsitettä avaamalla. Mitä tarkoittaa, kun nyt puhutaan kiusaamisesta, koska kiusaamis-sana on päiväkodissa arkipäiväinen.”

8.4 Varhaiskasvatuksen haasteet

Haastattelujen mukaan kiusaamiseen puuttumisen ja ehkäisemisen haasteita esiintyy jonkin verran. Yhtenä haasteena pidettiin sitä, että saadaan lapsi ymmärtämään - kuinka vakava asia kiusaaminen on. Kiusaamiseen puuttuminen koettiin helpoksi, kun kiusaaminen havainnoidaan. Kiusaaminen ei kuitenkaan tule aina helposti aikuisten tietoisuuteen - koska sitä tapahtuu nopeasti ja pienissä tilanteissa. Yleensä lapset osaavat ennakoita milloin aikuiset eivät ole läsnä, silloin kiusaamista tapahtuu.

Varhaiskasvatuksen erityisopettajalla oli kokemus siitä, että joissain paikoissa henkilökunnan asenne on erittäin löyhä kiusaamista kohtaan ja kiusaamista saatetaan katsoa läpi sormien. Puuttumisen haasteina henkilökunnan poissaolot ja löyhää asenne puuttua ja tunnistaa kiusaaminen. Jos kasvattaja ei puutu kiusaamiseen tarpeeksi reagoivasti, antaa aikuinen lapsille mielikuvan, että kiusaaminen on hyväksyttävää.

H2: *"Varhaiskasvatuksessa resurssit ovat surkeat. Aikuisen niukka ja puutteellinen läsnäolo vaikuttaa kiusaamisen esiintyvyyteen kuten myös oppimisvaikeuksiin. Aikuisilla ei riitä kädet joka paikkaan, vaikka olisikin ammattitaitoa. Kiusaamisen ehkäisyn haasteena ovat liian isot lapsiryhmät. Mitä enemmän on lapsia, sitä vähemmän aikuisella on yhteistä aikaa yksittäisen lapsen kanssa. Isossa lapsiryhmässä esiintyy enemmän riitelyä, joka saattaa muuttua systemaattiseksi kiusaamiseksi."*

H5: *"Henkilöstön poissaolot tuovat työhön haastetta. Jos esimerkiksi kokonainen ryhmä hoidettavana niin ei ole aikaa käydä kiusaamistilannetta perusteellisesti läpi niin, että keskustelu tuottaisi tulosta. Joskus vain toiselta riittää anteeksipyyntö eikä tilannetta sen enempää puida. Tilanne saattaa jatkua samalla tavalla heti aikuisen poistuttua välittömästi läheisyydestä. Kiusaamistilanne pitäisi käydä lävitse hyvin ja keskustella tunteista ja sanoittaa toimintaa, ettei tilanne jatkuisi samalla tavalla."*

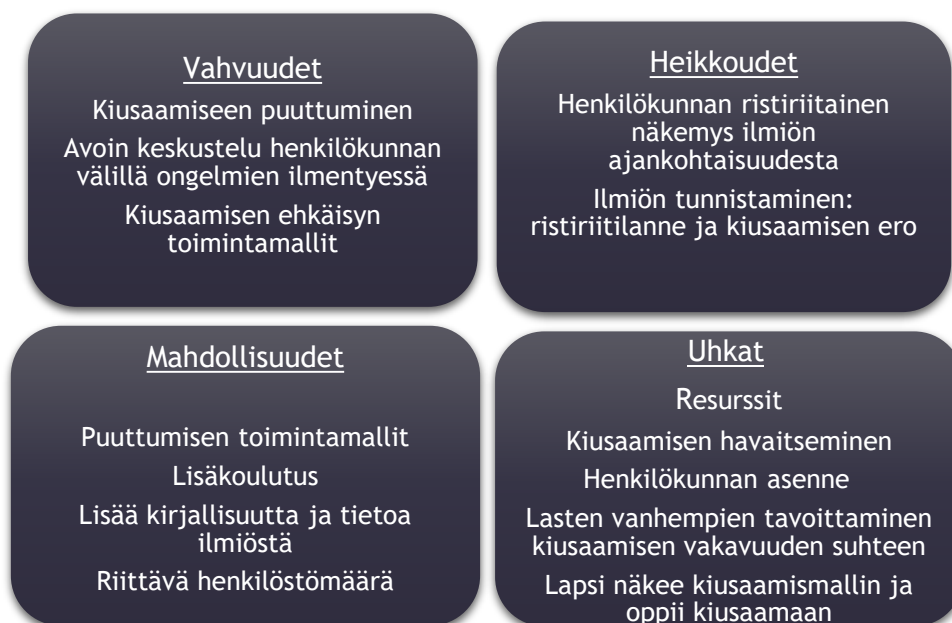
Veo: *"Haasteellista on saada ulkopuolelle jätetty lapsi mukaan leikkeihin. Lapsilla pitää olla mahdollisuus valita kenen kanssa leikkiä, ketään ei voi pakottaa leikkimään jonkun kanssa. Liian suuret lapsiryhmät luovat itsestään haasteita aikuisen läsnäolemiseen - on vaikeampaa huomata asioita. Työntekijät eivät ehkä halua nähdä mitä ryhmässä oikeasti tapahtuu. Kollega voi loukkaantua, kun alkaa kyseenalaistamaan toisen tapaa puuttua tilanteisiin. On havaittu eroja siinä, miten henkilökunta käsittää kiusaamisilmion."*

Haastateltavat toivoivat, että varhaiskasvatukseen saataisiin lisää resursseja tulevaisuudessa. Haastateltavat toivoivat enemmän aikuisia tai pienempiä lapsiryhmiä ja enemmän aikaa aikuisille olla lasten kanssa. Henkilökunnan lisäkoulutusta pidettiin myös tärkeänä mahdollisuutena. Etenkin pienten lasten kehityspsykologian tietämystä pidettiin hyödyllisenä. Haastateltavat pitivät myös tärkeänä, että kaikki puuttuvat henkilökunnasta samalla tavalla kiusaamiseen - koska lapset ottavat mallia ja oppivat itse selvittämään asioita aikuisten opettamilla tavoilla.

Veo: *"Tarvittaisiin lisäkoulutusta ja laaja-alaista keskustelua siitä, mitä kiusaaminen on pienten lasten välillä. Monella on jonkinlainen käsitys isompien lasten kiusaamisesta - selkeä ryhmä kiusaa systemaattisesti ja pitkäkestoisesti samaa lasta. Ajan mittaan tilanteet muuttuvat pienestä hännämisestä vakavammaksi kiusaamiseksi, jos niihin ei puututa. Ilmiön tun-*

nistaminen ja henkilökunnan yhteinen ymmärrys ilmiöön on erityisen tärkeää. Tulevaisuudessa tulisi kiinnittää huomiota nimenomaan siihen, mitä pienten lasten välinen kiusaaminen on.”

Tarkastelen vielä haastatteluiden tuloksia swot-analyysia apuna käyttäen. Swot-analyysia eli organisaation vahvuuksien, heikkouksien, mahdollisuuksien ja uhkien arvioimista voidaan käyttää moneen eri tarkoitukseen. Swot-analyysin kohteena voi olla oma toiminta koko laajuudessaan tai jonkin tuotteen tai palvelun asema. Swot-analyysin tuloksena huomataan usein, että samat asiat voivat olla sekä vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia että uhkia. Tämä on täysin luonnollista, koska asioiden arviointi on omakohtaista. (Lindroos & Lohivesi 2010, 219.) Kuviossa on yhteenveto haastatteluiden tuloksista ilmiöstä kiusaamiseen puuttuminen, sen ennaltaehkäisystä ja siihen liittyvistä haasteista.

Kuvio 3: Swot-analyysi

9 Johtopäätökset

Haastattelujen perusteella voidaan todeta, että pienten lasten välillä esiintyy kiusaamista. Kiusaamisen havaitseminen koettiin aikaa vieväksi ja joskus haasteelliseksi. Kiusaamisen havaitsemista helpottivat lapsiryhmän tunteminen ja aikuisen läsnäolo. Kiusaamisen ominaisuuksia ja piirteitä tunnistettiin. Kiusaaminen määriteltiin toistuvaksi samaan lapseen kohdistuvaksi toiminnaksi - riitelyä pidettiin osana sosiaalisia suhteita. Aikuisen läsnäololla on suuri merkitys kiusaamiseen puuttumisessa ja ehkäisemisessä. Tärkeänä pidettiin tilanteiden tarkkaa selvittämistä kun lapsi kokee tulleensa kiusatuksi. Tilanteiden selvittämistä pidettiin tär-

keänä, jotta kiusaaminen saadaan loppumaan. Haastateltavien mukaan kaikki lapsen nimitämä toiminta ei ole kiusaamista. On tärkeää keskustella päiväkodin henkilökunnan kesken millaista toimintaa kiusaaminen on lasten välillä ja määritellä myös lapsille mitä kiusaaminen tarkoittaa.

Aikuiset eivät välttämättä aina huomaa kiusaamista koska kiusaaminen tapahtuu salaa - aikuisilta piilossa. Päiväkodin työntekijöillä oli erilaisia näkemyksiä siitä - tapahtuuko kiusaamista tällä hetkellä. Henkilökunta käsittivät kiusaamisen fyysisenä, psyykkisenä ja sanallisena toimintana. Fyysisen kiusaamisen muotoja olivat lyöminen, töniminen ja toisten leikkien tuhoaminen. Psyykkisen kiusaamisen muotoja olivat toisen ulkopuolelle jättäminen ja välttely. Sanallinen kiusaaminen määriteltiin haukkumiseksi ja nimittelyksi. Moni haastateltava kuvaili kiusaamista systemaattiseksi, toistuvaksi ja tahalliseksi toiminnaksi. Korostettiin myös sitä, että on huomioitava lapsen ikä ja käsitys omasta toiminnastaan kiusaamista määriteltäessä. Kiusaaminen määriteltiin nousevaksi ilmiöksi, jolloin muut ryhmän asiat ovat toissijaisia ja aikuiset keskittyvät kiusaamiseen puuttumiseen.

Kiusaamista tapahtuu erilaisissa leikkitilanteissa ja siirtymätilanteissa. Haastateltavilla ei ollut käytössä erityisiä kiusaamisen puuttumisen toimintamalleja. Haastateltavat kokivat kiusaamiseen puuttumisen välttämättömäksi ja osaksi heidän eettisiä arvoja. Haastateltavat huomauttivat, että kasvattajan työssä käytetään paljon omaa harkintakykyä, eikä kiusaamiseen puuttuminen ole ydinfysiikkaa. Yhteisiä puuttumisen malleja mietitään enemmän, kun aikuinen kokee, että kaikki keinot ovat käytetty. Haastattelujen perusteella talossa keskustellaan kiusaamisesta, niin lasten kuin aikuisten kanssa. Haastateltavien mukaan kiusaamis-sanaa kannattaa käyttää harkiten lasten keskuudessa - jos käsitteestä tulee arkipäiväinen, ilmiö ja sana menettävät merkityksensä.

Puuttumisen menetelminä tavallisimpia olivat suora väliintulo selvittämällä tilanne ja keskustelemalla lapsen kanssa. Kiusaamisen seurauksena oli anteeksipyyntö, kukin lapsi tavallaan. Ennaltaehkäisevinä keinoina käytettiin sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelua, lisäksi tärkeänä pidettiin ryhmän yhteisiä sääntöjä, luovia menetelmiä ja pienryhmä toimintaa. Luovien menetelmien käyttö on tärkeää - eikä pelkkä kiusaamisesta keskusteleminen ei riitä. Henkilökunnalla on paljon erilaisia kiusaamisen ehkäisemisen keinoja käytössään. Haastateltavat pitivät myös ryhmän havainnointia ja kiusaamistilanteiden jälkeistä seuraamista tärkeänä, sillä aikuisen tulee tietää, jatkuuko kiusaaminen.

Haastateltavien mukaan yhdessä sovittuja toimintamalleja kiusaamistilanteiden selvittämiseen ei ole käytössä - kiusaamiseen puuttuminen on tilannekohtaista. Jokaisella haastateltavalla, on kuitenkin käytössään samankaltaisia puuttumisen toimintatapoja. Haastateltavat eivät aina välttämättä tiedostaneet, että heidän toiminta on kiusaamista ehkäisevää toimintaa

erityisopettajaa lukuunottamatta. Lasten osallisuus ja vanhempien kanssa tehtävä kasvatusyhteistyö koettiin tärkeiksi kiusaamisen ehkäisyn lähtökohdiksi. Henkilökunta toivoi varhaiskasvatukseen lisää resursseja ja lisäkoulutusta pienten lasten välisestä kiusaamisesta ja siihen liittyvästä kehityksestä.

Haastateltavat kokivat kiusaamistilanteisiin puuttumisen osana heidän ammattietiikkaa ja vastuutaan. Kiusaamiseen puuttumisen haasteena pidettiin tilanteita joita aikuinen ei ollut näkemässä tai vieraita lapsia ja heidän tuntematonta käyttäytymistä joka vaikeuttaa kiusaamisen tunnistamista. Loppujen lopuksi kiusaamiseen puuttuminen on paljolti kiinni ryhmän aikuisesta. Veo oli kohdannut erilaisia kiusaamisen näkemyseroja ja käsityksen omaavia varhaiskasvattajia työssään. Aikuisen asenne pitkälti ratkaisee annetaanko kiusaamisen tapahtua vai puututaanko siihen.

10 Pohdinta

Tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä tulisi joillain tavalla arvioida. Tämän vuoksi kaikissa tutkimuksissa pyritään arvioimaan tehdyn tutkimuksen luotettavuutta. Reliaabelius tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta - kykyä antaa ei sattumanvaraisia tuloksia. Toinen arviointiin liittyvä käsite on validius eli pätevyys. Validius merkitsee kuvauksen ja siihen liitettyjen selitysten ja tulkintojen yhteensopivuutta. Ydinasioita laadullisessa tutkimuksessa on tutkimuksen kuvailu, kuten paikkojen, henkilöiden ja tapahtumien kuvaukset. Samoin kerrotaan haastatteluun käytetty aika, mahdolliset häiriötekijät, virhetulkinnat ja myös haastattelijan itsearviointi tilanteesta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 226-227).

Koen, että ensimmäinen ja viimeinen haastattelu onnistuivat, sillä sain tuloksia joiden avulla pystyin vastaamaan asettamiini kysymyksiin mitä oli tarkoitus tutkia. Halusin vielä järjestää kolmannen haastattelun sillä toinen haastattelu oli mielestäni hieman epäonnistunut. Toisessa haastattelussa yksi haastateltava poistui paikalta kesken kaiken, ja koin koko haastattelun muutenkin hieman tuskaiseksi ja hankalaksi. Haastateltavilla oli selvästi kiire ohjaamaan omaa ryhmää ja pitämään ryhmäpalaveria. Kysyin alun perin lupaa ja suostumusta päiväkodin johtajalta. Hänen mukaansa kaikki osallistuvat ketkä halusivat. Mutta haastattelussa tunnelma oli hieman väkinäinen ja vaikea. Olen lainannut suorita sitaatteja haastattelusta, joka osoittaa sen mille koko päätelmäni perustan tässä opinnäytetyössä. Suorat tutkimusselosteet auttavat perustelemaan tulosten tulkintaa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 228).

Haastatteluilmapiirissä koin eroja. Ensimmäisen oli täysin kiusaamista vastaan, toinen ehkä hieman vähättelevämpi tai toisen haastattelun henkilöt eivät vaivautuneet ”näkemään ilmiötä pintaa syvemmälle”. Toisessa haastattelussa vastaukset olivat tunnettuja kuvauksia kiusaamisen tyypillisyydestä, ja yksi haastateltava myötäili muiden vastauksia, ja poistui kesken haas-

tattelutilanteen. Koin myös itse toisen haastattelun todella vaikeaksi, sillä minun piti jatkuvasti esittää tarkentavia kysymyksiä. Varhaiskasvatuksen erityisopettajalla oli todella ammatitaitoinen näkemys ja kokemus kiusaamisilmiöön, hänen haastattelemisensa oli erittäin tärkeää opinnäytetyöni kannalta. Haastattelutulokset olisivat voineet olla myös hieman erilaiset, jos olisin järjestänyt kaikille haastateltaville yksilöhaastattelut. Yksilöhaastattelu olisi ollut haastateltavalle hieman suotuisampi tilanne siitä näkökulmasta, että tilanteessa ei ole muita henkilökunnan jäseniä paikalla. Kaikki eivät välttämättä uskalla kertoa mielipiteitään ryhmähaastattelussa.

Ehkäisemällä kiusaamista päiväkodeissa voidaan ehkäistä tulevaisuudessa koulukiusaamista. Pienet lapset vasta opettelevat vuorovaikutustaitoja joka tekee kiusaamisen havaitsemisesta haasteellista. Kiusaaminen on kuitenkin todellinen ongelma päiväkodissa, eikä mielestäni kenenkään työntekijän tulisi vähätellä ilmiön olemassa oloa. Pitkään jatkunut kiusaaminen voi johtaa sosiaaliseen syrjäytymiseen ja vielä vakavimpiin tapahtumiin. Keskuudessamme on liian monta esimerkkiä siitä millaisia seurauksia kiusaamisella voi pahimmillaan olla. Itsetuhoiset ajatukset eivät turhaan tule kiusatulle - kiusatun ainut selviytymiskeino tilanteessa voi olla oman hengen riistäminen.

Mielestäni varhaiskasvatuksessa pitäisi olla yleiset linjaukset ja ohjeet kiusaamisen puuttumiseen ja ehkäisemiseen. Tarvittaisiin lisäksi enemmän varhaiskasvatusta, joka tähtää kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Moni työntekijä pitää kiusaamista arkisena ilmiönä ja kokee kiusaamisen ja riitelyn samaksi asiaksi. Varhaiskasvatuksessa on paljon keinoja joiden avulla lapsille voi opettaa kiusaamista ehkäiseviä ajattelu- ja toimintamalleja. Kun työskentelin päiväkodissa sijaisena, lastenhoitaja ohjeisti - että ei mitään erikoista pedagogiikkaa, että leikitään samoja leikkejä kuin aiemmin. Vaikka *päivän aikana yksi lapsi oli pistänyt toista lasta nuppi-neulalla selkään lepohuoneessa*. Mielestäni tämä oli sellainen seikka josta pitäisi ymmärtää, että ryhmä tarvitsee toimintaa joka asettaa lapset ajattelemaan omaa käyttäytymistä ja yhteisiä sääntöjä. Vanhemmat, joiden lasta kiusataan, ovat asiasta yleensä erittäin tuhtuneita, sillä yleensä ryhmän kiltimmät ja hiljaisimmat joutuvat oman kokemukseni mukaan kiusaamisen kohteeksi. Siksi onkin tärkeää, että päiväkodin henkilökunta suhtautuu vakavasti kiusaamiseen ja vanhempien huolestuneisuuteen, vaikka ei välttämättä koe asiaa vanhempien havaitsemalla tavalla. Jokainen kasvattaja tietää varmasti kiusaamisen olevan eettisesti väärin, tärkeää on myös toimia sen vastaisesti.

Kiusaaminen varhaiskasvatuksessa on ollut erityisen mielenkiintoinen aihe tutkia. Jatkotutkimuksen aiheet voisivat olla kiusaamisen ehkäisemisen ja puuttumisen toimintamallien kehittäminen. Jatkotutkimuksissa olisi keskeistä kuulla ja havainnoida lapsia, miten lapset kokevat kiusaamisilmiön ja millä keinoin kiusaamiseen tulisi heidän mielestä puuttua. Koko opinnäytetyöprosessi on ollut melkoinen kokemus ammatillisesta näkökulmasta. Olen oppinut paljon kiusaamisesta niin varhaiskasvatuksessa kuin koulumaailmassa. Lisäksi kohdannut erilaisia alan

ammattilaisia, joilta olen väistämättä oppinut hyviä toimintatapoja ja menetelmiä joita voi käyttää työskennellessä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi olen lukenut paljon erilaista tutkimustietoa ja kirjallisuutta, jota pystyn hyödyntämään tulevaisuudessa lastentarhanopettajan työssä tai muissa sosiaalialan töissä.

Lähteet

Painetut

Aho, S. 1996. Lapsen minäkäsitys ja itsetunto. Helsinki: Oy Edita Ab.

Alasuutari, M. Hännikäinen, M. Karila, K. Nummenmaa, A. & Rasku-Puttonen, H. 2006. Kasvatusvuorovaikutus. Vaajakoski: Vastapaino.

Hamarus, P. 2012. Haukku haavan tekee. Puututaan yhdessä kiusaamiseen. Ps-kustannus. Jyväskylä: Bookwell Oy.

Hamarus, P. 2008. Koulukiusaaminen. Huomaa, puutu, ehkäise. Kirjapaja. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.

Hamarus, P. Holmberg-Kalenius, T. & Salmi, S. 2015. Opas kiusaamisen jälkihoitoon. Jyväskylä: Ps-kustannus.

Hurme, K. & Kyllönen, T. Turvassa! Vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja varaudu vaaratilanteisiin. Jyväskylä: Ps-kustannus.

Hirsjärvi, S. Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teema haastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Himberg, L. & Jauhiainen, R. 1998. Suhteita minä, me ja muut. Porvoo: WSOY.

Hujala, E. & Turja, L. 2011. Varhaiskasvatuksen käsikirja. PS-kustannus. Jyväskylä: Bookwell Oy.

Isokorpi, T. 2004. Tunneoppia parempaan vuorovaikutukseen. Ps-kustannus. Jyväskylä: Ws Bookwell Oy.

Juusola, M. 2011. Vahvaksi rakastetut lapset. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Keltikangas-Järvinen, L. 2003. Hyvä itsetunto. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö. Wsoy.

Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö. Wsoy.

Lindroos, J. Lohivesi, K. 2010. Onnistu Strategiassa. Wsoypro Oy. Helsinki: Bookwell Oy.

Marjanen, P. Marttila, M. & Varsa, M. 2013. Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Ps-kustannus. Jyväskylä: Bookwell Oy.

Repo, L. 2015. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.

Salmivalli, C. 1998. Kiusaaminen ryhmäilmionä. Gaudeamus. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Salmivalli, C. 2000. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Ps-kustannus. Jyväskylä: WS Bookwell Oy.

Varto, J. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Kirjayhtymä Oy. Tampere: Tammerpaino Oy.

Vilén, M. Vihunen, R. Vartiainen, J. Sivén, T. Neuvonen, S. & Kurvinen, A. 2006. Lapsuus. Eri-tyinen elämänvaihe. Helsinki: WSOY.

Vilén, M. Vihunen, R. Vartiainen, J. Sivén, T. Neuvonen, S. & Kurvinen, A. 2013. Lapsuus. Eri-tyinen elämänvaihe. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Vilkka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Sähköiset

Mikä on lapsen oikeuksien sopimus. 2017. Unicef. Viitattu 22.10.2017.
<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/>

Mitä kiusaaminen on?. 2017. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 2.11.2017.
<https://www.mll.fi/ammattilaisille/kouluille-ja-oppilaitoksille/kiusaamisen-ehkaiseminen/mita-kiusaaminen-on/>

MLL. 2017. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Viitattu 9.3.2018
<https://www.mll.fi/ammattilaisille/varhaiskasvattajille/kiusaaminen-paivakodissa/>

Karila, K. 2016. Vaikuttava varhaiskasvatus. Tilannekatsaus toukokuu 2016. Opetushallitus. Viitattu 3.4.2018. www.oph.fi/download/176639_vaikuttava_varhaiskasvatus_tiivistelma.pdf

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010. Kiusaavatko pienetkin lapset? Helsinki: Mannerheimin Lastensuojelu-liitto ja Folkhälsan. Viitattu: 19.10.2017. <https://dzmdrer-wnq2zx.cloudfront.net/prod/2017/08/01174913/Kiusaavatko-pienetkin-lapset.pdf>

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojelu-liitto ja Folkhälsan. Viitattu 9.3.2018. <https://dzmdrer-wnq2zx.cloudfront.net/prod/2017/08/04185732/Kiusaamisen-ehkaisy-varhaiskasvatuksessa-B5-www.pdf>

Kivakoulu. 2012. Viitattu 26.3.2018. www.kivakoulu.fi/

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2016. Määräykset ja ohjeet 2016:17. Opetushallitus. Tampere: Juvenes Print. Viitattu 2.11.2017. http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. Teoria ja tutkimus. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 1.4.2018. www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_2.html

Salo-Chydenius, S. 2010. Toiminnalliset ja luovat menetelmät. Viitattu 4.4.2018.
<https://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/paihdeyön-menetelmat-ja-koulutus/toiminnalliset-ja-luovat-menetelmat>

Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2017. Varhaiskasvatus. Viitattu 23.1.2018.
<https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/varhaiskasvatustietoa>

Pietikäinen, A. 2017. Kirjeitä kiusaajille. Laurea-ammattikorkeakoulu & Kiusaamista vastaan Ry. Viitattu 29.3.2018. <https://www.dropbox.com/s/8i3j8f6hlzxf2w/KirjeitaKiusaajille.pdf?dl=0>

Repo, L. 2015. Bullying and its prevention in early childhood education. University of Helsinki. Viitattu 9.3.2018. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/154445/bullying.pdf?sequence=1>

Ruokonen, I. Rusanen, S. & Välimäki A-L. 2009. Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Thl. Viitattu 3.4.2018. www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80314/3ade1cb7-b61e-4c73-b0a8-b0305b3f927b.pdf?sequence=1&isAllowed=y

3-4-vuotiaan sosiaalinen kehitys. 2017. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Viitattu 2.4.2018. <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/3-4-v/3-4-vuotiaan-sosiaalinen-kehitys/>

Julkaisemattomat

Marjanen, K. 2015. Towards the Understanding of Sound Education - Music Education, Language Education and Well-Being. The Changing Face of Music and Art Education. Interdisciplinary Journal for Music and Art Pedagogy. Volume 7/1 - 2015. Viitattu 4.4.2018.

Laki

YK 1989 Lapsen oikeuksien sopimus (Artikla §19)

Perusopetuslaki (628/1998, 29§)

Kuviot

Kuvio 1: Kiusaaminen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2017, 31).

Kuvio 2: Kiusaamisen tunnistamisen ja havainnoinnin malli (Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa 2010, 19).

Kuvio 3: Swot-analyysi

Liitteet

Liite 1: Saatekirje

Hei päiväkodin henkilökunta,

Olen sosionomiopiskelija ja olen tekemässä opinnäytetyötä päiväkotikiusaamisesta henkilökunnan näkökulmasta. Kerään aiheeseen liittyvää aineistoa haastattelujen avulla ja tarvitsisin 5-9 päiväkodin työntekijää vastaamaan haastatteluuni. Kasvattajat voivat olla lastentarhanopettajia ja lastenhoitajia.

Opinnäytetyöni tarkoitus on tutkia, millaista kiusaaminen on päiväkodissa ja selvittää millaisilla keinoilla kasvattajat pyrkivät ennaltaehkäisemään kiusaamisen syntymistä päiväkodissa ja millaisilla keinoilla kasvattajat puuttuvat kiusaamistilanteisiin. Tarkoitukseni on tutkia päiväkodeissa työskentelevien kasvattajien näkökulmaa päiväkotikiusaamiseen. Toteutan haastattelut teemahaastatteluina. Haastatteluun menisi noin 25-45min, ja tulisin tekemään haastattelut teidän aikataulut joustavasti huomioiden tammikuussa, riippuen myös teidän aikataulusta ja siitä kuinka nopeasti saan tutkimusluvan.

Käytän haastatteluissa nauhuria, jotta saan kerättyä haastatteluista mahdollisimman paljon tutkittavaa tietoa itselleni ja lopuksi litteroin tekemäni haastattelut. Säilytän tekemäni haastattelut ja aineistot luottamuksellisesti itselläni, eikä niistä tule kukaan tunnistamaan haastateltavaa tai haastattelupaikkaa. Tuhoan keräämäni aineiston sitten, kun tutkimusaineisto on analysoitu ja tutkimus on valmis. En luovuta tai julkaise salassa pidettäviä asiakastietoja. Haastateltavat saavat osallistua tutkimukseen nimettömänä ja vapaaehtoisesti.

Olisiko päiväkodissanne mahdollisesti työntekijöitä jotka voisivat osallistua tähän haastattelu-tutkimukseen, ja kuinka moni?

Halutessasi voin kertoa aiheesta lisää,

Ystävällisin terveisin:

Mervi Heinonen

Liite 2: Esitietolomake

Haastateltavan taustatietoja

1. Työkokemus hoito- ja kasvatustehtävissä

- a. Alle viisi vuotta
- b. 5-10 vuotta
- c. Yli 10 vuotta
- d. Muu, mikä?

2. Koulutustausta

- a. Yliopisto
- b. Ammattikorkeakoulu
- c. Muu, mikä?

3. Minkä ikäisten lasten ryhmässä työskentelet tällä hetkellä?

- a. 0-3 vuotiaat
- b. 3-5
- c. 5-6
- d. muu, mikä?

Haastattelu tullaan nauhoittamaan, jotta haastattelija voi keskittyä haastattelutilanteeseen. Haastattelun nauhoittaminen säilyttää keskustelusta olennaisen asiasisällön kuten sanatarkan puheen, jota haastattelija myöhemmin havainnoi opinnäytetyössään. Haastatteluaineisto ja nauhoitukset tuhoetaan asianmukaisesti, kun aineisto on käsitelty opinnäytetyössän.

Annan luvan haastattelun nauhoittamiseen:

Kyllä

Ei

Allekirjoitus:

Päivämäärä:

Liite 3: Haastattelukysymykset

Kiusaaminen

1. Mitä tarkoittaa kiusaaminen ja miten se ilmenee?
2. Tapahtuuko kiusaamista päiväkodissanne?
3. Millaiseksi kuvailisit pienten lasten välinen kiusaamisen(1-6.v)?
4. Kuinka usein kiusaamista tapahtuu?
5. Millaisina tekoina tai toimintana kiusaaminen näkyy päiväkodissanne?
6. Liittykö kiusaamiseen eri rooleja?
7. Mikä on kiusaamisen ja riidan ero?
8. Miksi kiusaamista esiintyy lasten välisissä suhteissa?
9. Mitkä ovat tyttöjen ja poikien väliset erot kiusaamisessa?

Kiusaamiseen puuttuminen

10. Oletko joutunut puuttumaan kiusaamiseen?
11. Miten puututte kiusaamiseen päiväkodissa? (keinot, teot, seuraukset)
12. Miten koette kiusaamistilanteet? (puuttumisen ja tunnistamisen helppous?)
13. Onko teillä käytössä yhteisiä toimintamalleja, miten toimitte kiusaamistilanteissa, vai onko jokainen tapaus tilannekohtainen?
14. Millä tavoin lasten väliseen kiusaamiseen tulisi puuttua?

Kiusaamisen ehkäiseminen

15. Miten kiusaamista voidaan ennaltaehkäisemään?
16. Miten teidän päiväkodissa toimitaan kiusaamisen ehkäisemiseksi?)
17. Miten vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö näkyvät kiusaamisen ehkäisyssä?
18. Kuinka paljon teette työssänne tarkoituksellista kiusaamista ehkäisevää työtä?
19. Miten paljon kiusaamisesta keskustellaan?
20. Onko päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmassa tuotu esille kiusaamisen ehkäisy? Miten?

Haasteet ja mahdollisuudet

21. Mitkä ovat haasteet kiusaamisilmiössä pienten lasten parissa?
22. Mikä mielestänne toimii jo hyvin?
23. Miten tulevaisuudessa voitaisiin tehdä paremmin? (puuttuminen, ammattitaito, toimintamallit, resurssit)

Palaute haastattelusta?